

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Žygimanto Šimaičio,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Vadovo civilinė atsakomybė bendrovės bankroto atveju

Vadovas: doc. dr. Rimantas Simaitis

Recenzentas: Partnerystės prof. dr. A. Taminskas

Vilnius

2020

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas bendrovės vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju klausimas. Juridinio asmens vadovas yra prilyginamas specialiajam subjektui, kuris turi išskirtines teises ir pareigas, kurių neturi kiti juridinio asmens valdymo organai, todėl ypatingai svarbu išanalizuoti šio subjekto civilinės atsakomybės taikymo ribas ir ypatumus.

Pagrindiniai žodžiai: bendrovės vadovas, juridinio asmens valdymo organas, civilinė atsakomybė, bankrotas.

This paper analyzes the issue of civil liability of a company manager in the event of bankruptcy. The head of a legal person is equated with a special entity, which has exclusive rights and responsibilities that other governing bodies of the legal entity do not have, therefore it is especially important to analyze the limits and peculiarities of the application of civil liability of this entity.

Key words: company manager, management body of a legal entity, civil liability, bankruptcy.

TURINYS

Įvadas.....	2
1. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ	5
1.1. Bendrovės vadovo atsakomybės dualizmo problema	8
2. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO ATVEJU IR ATSAKOMYBĖS SUBJEKTŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS ATRIBOJIMAS BANKROTO ATVEJU.....	12
2.1. Civilinės atsakomybės sąlygos bankroto bylos iškėlimo atveju.....	12
2.1.1. Neteisėti veiksmai	12
2.1.2. Žala.....	16
2.1.3. Priežastinis ryšys.....	18
2.1.4. Kaltė	21
2.2. Atsakomybės subjektų civilinės atsakomybės atribojimas bankroto atveju	22
2.2.1. Filialo ir faktinio vadovo civilinės atsakomybės atribojimas	23
2.2.2. Valdybos ir bendrovės vadovo civilinės atsakomybės atribojimas	25
2.2.3. Vadovo ir akcininko civilinės atsakomybės atribojimas.....	26
3. VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO YPATUMAI BANKROTO ATVEJU	29
3.1. Atleidimas nuo civilinės atsakomybės ir vadovo civilinės atsakomybės netaikymas	29
3.2. Vadovo atsakomybė už pavėluotai inicijuotą arba neinicijuotą bankroto procesą. 31	
3.3. Vadovo atsakomybė tyčinio bankroto atveju.....	33
3.4. Esminiai pakeitimai bankroto procese po 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo.....	39
IŠVADOS	42
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	43
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

Ivadas

Temos aktualumas. 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (toliau – JANĮ), kuris pakeitė iki tol galiojusį Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą (toliau – ĮBI). Šis teisės aktas apjungė iki tol galiojusius ĮBI ir Lietuvos Respublikos restruktūrizavimo įstatymą (toliau – RI) bei sujungė abiejų minėtų teisės aktų reguliuojamas sritis. Šis naujai įsigaliojęs įstatymas atrodo iš anksto numatė galimai kylančius ekonominius neramumus, paskelbus pasaulinę pandemiją, kadangi JANĮ normos skatina ne įprastą juridinio asmens bankrotą ar likvidavimą, o atkreipia dėmesį į juridinio asmens restruktūrizaciją. Be abejonės, ekonominės žalos padariniai ypatingai tokiu sunkiu laikotarpiu kris ant juridinių asmenų vadovų pečių, kas reiškia, kad jie bus priversti priiminėti atitinkamus sprendimus lemiančius juridinio asmens ateitį. Lietuvoje ir pasaulyje plintantis COVID-19 virusas paralyžiavo įprastą gyvenimo tempą, o tai be abejonės turėjo įtakos ir viešajam sektoriui. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos ministerijos duomenimis¹ 2020 m. pirmąjį pusmetį nepastebimas ryškus bankroto procesų skaičiaus augimas šalyje, to priežastis gali būti 2020 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio JANĮ taikymui įstatymo 2 straipsnis, kuriame nurodoma, kad „<...> *juridinio asmens vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo ar bankroto bylos iškelimo arba inicijuoti bankroto procesą ne teismo tvarka netaikoma karantino laikotarpiu ir 3 mėnesius nuo jo atšaukimo.*“² Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad minimo įstatymo priėmimas laikinai pristabdė bendrovės vadovų „nemokumo pareigą“.

¹ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-07-31Nemokumo-APZVALGA2020-I-pusm.pdf>>, p.2.

² Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2020-04-21, Nr. XIII-2861

JANĮ apibrėžia, kad nemokumas – juridinio asmens būseną, kuomet laiku yra nevykdomos turtinės prievolės arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija turimo turto vertę.³ Bendrovei tapus nemokiai, pagrindinis bendrovės valdymo organas – vadovas turi įstatyme numatytą pareigą inicijuoti bankroto procesą. Bankroto proceso inicijavime svarbų vaidmenį atlieka ir yra vertinimi vadovo priimti sprendimai juridinio asmens atžvilgiu. Tačiau ne visada jo atliekamos pareigos gali būti pripažįstamos teisingai vykdomomis. 2020 m. I pusmečio duomenimis, antroje vietoje pagal aktyviausią bankroto proceso inicijavimą atsiduria būtent įmonių/bendrovių vadovai.⁴ Akivaizdu, kad su priimamais verslo sprendimais ir akcininkų turto valdymu susijusi didelė rizika, o žalos atsiradimo tikimybė, vadovo civilinės atsakomybės kontekste, teismų praktikoje yra gana dažnai nagrinėjama. Šioje vietoje susiduriame su vienasmenio bendrovės valdymo organo – vadovo civiline atsakomybe. Nors sąvoka „bendrovės vadovas“ nacionalinėje teismų praktikoje kartais vartojama plačiau, nei apibrėžta Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ir ABĮ) 37 straipsnio 1 dalyje, pavyzdžiui, pripažįstama, kad *vadovu laikytinas valdymo ar priežiūros organo narys, kurio veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir tokios veiklos priežiūra*, tačiau aiškumo dėlei terminas „bendrovės vadovas“ vartojamas, kaip nurodyta ABĮ 37 straipsnio 1 dalyje, t. y. kaip vienasmenis valdymo organas.⁵ Anot V. Mikelėno, įmonės vadovo civilinė atsakomybė, tai atsakomybė, kuri pasižymi neigiama reakcija į vadovo elgesį, kuriuo yra pažeidžiami įmonės arba trečiųjų asmenų privatūs interesai.⁶ Neretai minėti interesai yra pažeidžiami pasitelkus žalingiausią įmonės likimui procesą – bankrotą arba tyčinį bankrotą. Analizuojant literatūros šaltinius galima pastebėti, kad vadovo civilinė atsakomybės tema yra pakankamai išnagrinėta vadovo civilinės ir materialinės atsakomybės atribojimo aspektu, tačiau vis dar kyla klausimų dėl vadovo teisinio statuso, civilinės atsakomybės taikymo tam tikrais atvejais ir kt. Šio darbo aktualumas pasižymi, tuo, kad daugiausia dėmesio bus atkreipiama į išimtinai bendrovės vadovo civilinę atsakomybę *bankroto atveju*, kadangi bendrovių su vienpakope valdymo struktūra Lietuvoje yra daugiausia, o bankroto atvejis turi tam tikrų specifinių požymių ir reikalauja atskiro vertinimo.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra įvertinti bendrovės vadovo civilinės atsakomybės instituto taikymo ypatumus bankroto kontekste.

Darbo uždaviniai. Magistro baigiamajame darbe keliami šie uždaviniai:

1. Įvertinti bendrovės vadovo atsakomybės dualizmo aspektus;
2. Įvertinti atsitiktinai pasirinktų juridinio asmens subjektų ir jų civilinės atsakomybės atribojimą vienas kito atžvilgiu.

3. Apibrėžti esminius pakeitimus JANĮ ir vadovo atsakomybės ypatumus bankroto procese.

Darbo objektas. Atsižvelgiant į darbo apimtį, darbo objektas yra išskirtinai vienasmenio bendrovės valdymo organo – vadovo civilinės atsakomybės taikymo aspektai bankroto atveju.

Tyrimo metodai. Darbo tikslą padėjo pasiekti šie metodai: Sisteminis metodas naudojamas atskleisti bendrovės vadovo atsakomybės reglamentavimą ir taikymą bankroto atveju, taip pat vertinant teismų praktiką ir jos priimtus sprendimus. Apibendrinimo metodu vadovautasi pateikiant rezultatus, pasiūlymus ir išvadas darbo pabaigoje.

Darbo originalumas. Bendrovių vadovų civilinės atsakomybės taikymo klausimą nagrinėjo daugelis civilinės ar darbo teisės mokslininkų, kurių moksliniais darbais, straipsniais, monografijomis buvo naudotasi ir rengiant šį darbą (V. Mikelėnas, A. Abramavičius, G. Jakuntavičiūtė, T. Davulis, L. Didžiulis ir kt.). Tačiau teisinėje literatūroje pasigendama susistemintos informacijos išmtinai tik apie bendrovės vadovo civilinę atsakomybę bankroto atveju t.y. atsakomybės taikymo apimtis laiku nevykdant numatytų pareigų.

Šaltiniai. Darbe didžiaja dalimi nagrinėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) ir žemesniųjų instancijų teismų praktika, siekiant pateikti ne tiek teisės doktrinos, tačiau ir teismų praktinę poziciją nagrinėjamu klausimu. Be to, buvo vadovaujama nacionaliniais šaltiniais ir taikant lyginamąjį aspektą šiuo metu jau nebegaliojančiais teisės aktais (pvz. ĮBĮ). Darbe buvo panaudoti mokslininkų darbai, straipsniai ir monografijos, kurios buvo susijusios su nagrinėjama tema.

³ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, *Teisės aktų registras*, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

⁴ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-07-31Nemokumo-APZVALGA2020-I-pusm.pdf>>, p.2.

⁵2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. Teismų praktika 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.] Prieiga per internetą < <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>>

⁶ ABRAMAVIČIUS, A.; MIKELĖNAS, V. *Įmonių vadovų atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, p. 231.

1. BENDROVĖS VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso (toliau – LR CK) 6.245 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad civilinė atsakomybė – viena iš teisinės atsakomybės rūšių ir kartu turtinė prievolė, kuomet viena iš šalių turi teisę reikalauti, o kita šalis privalo atlyginti žalą ar sumokėti netesybas.⁷ Kaip jau pastebima iš pateikto apibrėžimo, yra dvi civilinės atsakomybės formos – nuostolių atlyginimas ir netesybos⁸. LR CK 6.71 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „*netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai)*“.⁹ Tuo tarpu nuostolių atlyginimas apibrėžiamas, kaip padarytos žalos pasekmė, kuri neretai išreiškiama pinigine išraiška ir turi būti sumokėta nukentėjusiajai šaliai.

Civilinę atsakomybę galima įvardinti, kaip vieną iš gynybos būdų pažeistai teisei atstatyti. Galima teigti, kad civilinės atsakomybės taikymas yra tarsi prevencinė priemonė prieš tą šalį iš kurios yra reikalaujama atlyginti padarytą žalą, kadangi minėtoji šalis yra įpareigojama nuosekliai laikytis įstatymų.

Civilinė atsakomybė atlieka tris pagrindines funkcijas:

- Daro neigiamą turtinį poveikį teisės pažeidėjui;
- Atstato buvusią iki teisės pažeidimo turtinę padėtį;
- Įspėja ir auklėja teisės pažeidėją ir kitus teisinių santykių dalyvius.¹⁰

LR CK 6.245 straipsnyje nurodoma, kad civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė.¹¹ Teismų praktikoje pažymima, kad „<...> *sutartinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl to, kad nevykdoma ar netinkamai vykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar netesybas, o kita privalo juos atlyginti (CK 6.245 straipsnio 3 dalis). <...> Deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, nesusijusios su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatyme nustatyta, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais (CK 6.245 straipsnio 4 dalis)*“.¹² Atkreiptinas dėmesys į tai, kad deliktinė civilinė atsakomybė taikoma tik tuomet, kai tarp šalių nėra sutartinių santykių. Toje pačioje teismo nutartyje nurodoma, kad „*sutartinei civilinei atsakomybei būdinga tai, kad šalis dar*

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Justitia. Vilnius. 2003.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

¹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Civilinė teisė*. Kaunas: VIJUSTA, 1998, p. 422.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015

iki civilinės teisės pažeidimo sieja civiliniai teisiniai santykiai. Civilinės teisės pažeidimas tokiais atvejais dažniausiai pasireiškia sutarties pažeidimu (CK 6.256 straipsnis). Sutartis laikoma įvykdyta netinkamai, ją įvykdžius tik iš dalies, praleidus įvykdymo terminą, pažeidus kitas sutartas jos vykdymo sąlygas, bendradarbiavimo pareigą, imperatyviasias teisės normas ir pan. Iš esmės sutartine teise ginamas lūkesčių interesas. Tai reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje ji būtų, jei būtų tinkamai įvykdyta sutartis, todėl taikant sutartinę atsakomybę siekiama užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje ir atsidurtų“¹³

Anot G. Jakuntavičiūtės galima išskirti net tris bendrovių valdymo sistemų modelius: anglišką, skandinavišką ir vokišką. Kiekvienas iš šių modelių turi savo ypatybes:

- Angliškasis bendrovių valdymo sistemų modelis išsiskiria tuo, kad bendrovės valdymo organo nariai veikia viename kolegialiaame organe t.y. direktorių valdyboje ir atlieka vadovavimo, atstovavimo bei priežiūros funkcijas.

- Skandinaviškasis bendrovių valdymo modelis tai papt pasižymi vienu kolegialiu organu – valdyba, tačiau ji vykdo tik priežiūros funkcijas, o atskirai bendrovės vadovas nėra priskiriamas prie valdymo organų.

- Vokiškasis – pasižymi dviems valdymo organais t.y. stebėtojų taryba, atliekanti tik priežiūros, o kartais net ir atstovavimo funkciją, ir valdyba, atliekanti vadovavimo ir atstovavimo funkcijas.¹⁴

Darbo autorius sutinka, su G. Jakuntavičiūtės nuomone, kad ir šiuo metu Lietuvoje nėra vieno nusistovėjusio bendrovių valdymo sistemų modelio, nes kiekvieną juridinį asmenį nagrinėjant individualiai, galima rasti visų trijų aukščiau minėtų modelių požymių. Lietuvoje bendrovės vadovas yra vienas iš juridinio asmens valdymo organų, kuriam tarsi specialiajam subjektui taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai nei eiliniam bendrovės darbuotojui. Vadovą ir bendrovę sieja fiduciariniai santykiai, o tai reiškia, kad įmonės vadovas privalo *ex officio* veikti išimtinai įmonės interesais. O kadangi vadovui yra taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai jis privalo elgtis taip, kad savo veiksmais nepadarytų žalos nei pačiai bendrovei, nei kitiems asmenims bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus.¹⁵ Bendrovės vadovas yra pagrindinis bet kurios vienpakopės valdymo struktūros organas, kuriam kyla civilinė atsakomybė už netinkamą juridinio asmens vadymo funkcijos įgyvendinimą. JANĮ 13 straipsnis apibrėžia juridinio asmens vadovo atsakomybę. Šiame

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015

¹⁴ JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. 2012, p.42.

¹⁵ Kauno apygardos teismas 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr.2-339-264/2016

straipsnyje nurodoma, kad vadovas dėl pareigų nevykdymo ar neteisingo vykdymo visuomet privalo atlyginti susidariusią žalą.¹⁶ Be visa to, *teismas turi teisę apriboti juridinio asmens vadovo teisę nuo 1 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu jis:*

1) neinicijavo juridinio asmens nemokumo proceso, kai pagal šį įstatymą tą privalėjo padaryti;

2) veikimu ar neveikimu sukėlė tyčinį bankrotą;

*3) įsiteisėjus teismo nutarčiai išskelti juridiniam asmeniui bankroto bylą neperdavė nemokumo administratoriui turto, dokumentų ir (ar) informacijos.*¹⁷ Pažymėtina, kad Lietuvoje teismo teisė apriboti juridinio asmens vadovo teisę eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens pareigas yra pakankamai švelni, nei tuo tarpu kaimyninėje Lenkijoje¹⁸. Lenkijoje išskirtinai pareigos inicijuoti nemokumo procesą nevykdymo atveju – draudimas juridinio asmens valdymo organui užsiimti komercine veikla ar eiti vadovo pareigas apriojamas nuo 1 iki 10 metų.

LAT savo praktikoje nurodo, kad vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, kad įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai, nuo pat tapimo įmonės vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai.¹⁹ Kiekvienu konkrečiu atveju vadovo pareigos tinkamas įvykdymas nustatomas pagal tam tikrus objektyvius elgesio standartus – rūpestingo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą. Įmonės vadovas (vienasmenis ar kolegialus) privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų jos veiklos apriojimų ir kt. Taigi įmonė ir jos valdymo organai (kolegialūs ir (ar) vienasmeniai) privalo laikytis įmonių veiklą reglamentuojančių įstatymų, nepriešpriešinti įmonės interesų visuomenės interesams. Dėl šios priežasties įmonės vadovo (vienasmenio ar kolegialaus) civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia prieš įmonės interesus, tiek tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apriojimus, nustačius tam tikras

¹⁶ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, Teisės aktų registras, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

¹⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, Teisės aktų registras, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

¹⁸Quick Guides to Directors' Duties Across Europe. Overview of Considerations for Directors When a Company

Is in Financial Difficulty [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.squirepattonboggs.com/-/media/files/insights/publications/2020/04/quick-guides-to-directors-duties-across-europe-overview-of-considerations-for-directors-when-a-company-is-in-financial-difficulty/quick-guides-to-directors-duties-across-europe.pdf>>.

¹⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismas 2019 m. rugpjūčio 23 d. sprendimas už akių civilinėje byloje E2-14586-918/2019

trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas.²⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vadovams civilinė atsakomybė taikoma už verslo sprendimo priėmimą pažeidžiant fiduciarines pareigas ir (ar) viršijant įgaliojimus „<...> tam, kad įmonės vadovui būtų taikoma atsakomybė pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį, byloje turi būti įrodytas vadovo fiduciarinių pareigų įmonei pažeidimo faktas.“²¹ Tai reiškia, kad turi būti įrodyta, kad vadovas sprenimo priėmimo metu galėjo ir numatė, kad dėl jų veiksmų pvz. sandoris bus nenaudingas bendrovei.

Apibendrinant, galima teigti, kad vadovui nustatytų pareigų ir taikomos civilinės atsakomybės santykis, bendrovei susiduriant su finansiniais sunkumais, įpareigoja būti pagrindiniu asmeniu kontroliuojančiu padėtį. Tolimesniuose darbo skyriuose bus nagrinėjama išimtinai vadovo atsakomybė bankroto atveju.

1.1. Bendrovės vadovo atsakomybės dualizmo problema

Kiekvienas juridinis asmuo privalo turėti valdymo organus, kurie įgyvendina jiems suteiktas teises ir pareigas. ABĮ 37 straipsnyje nurodoma, kad bendrovės vadovas tai vienasmenis bendrovės valdymo organas. Bendrovės vadovas tai fizinis asmuo teisinio reglamentavimo pagrindu galintis užimti tokias pareigas. Bendrovės vadovo teisinė atsakomybė plačiąja prasme reiškia neigiamą reakciją į bendrovės vadovo veiksmus, kuriais jis pažeidžia pačios bendrovės ar trečiųjų asmenų interesus.²² Vadovo teisinę padėtį palyginus su kitais darbuotojais galima laikyti specifine, kadangi vadovo pozicijai būdingas tam tikras atsakomybės dualizmas. Vadovo atsakomybės dualizmo bruožai pastebimi nagrinėjant teismų praktiką bei nacionalinius teisės aktus. Su pirmaisiais požymiais susiduriama, kuomet pradedama nagrinėti pačią bendrovės vadovo sąvoką, kurią reglamentuoja du teisės aktai t. y. ABĮ 37 straipsnis bei Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas (toliau – Darbo kodeksas) 101 straipsnio 1 dalis. Tiek viename, tiek kitame teisės akte nurodoma, kad juridinio asmens (bendrovės) vienasmeniu valdymo organu yra skiriamas fizinis asmuo – vadovas. Su vienasmeniu valdymo organu – vadovu, yra sudaroma darbo sutartis ir taip jis įgyja darbo santykių subjekto teises. Tačiau tuo pačiu atkreiptinas dėmesys į tai, kad vadovo teises ir pareigas reglamentuoja LR CK ir kiti

²⁰ Vilniaus miesto apylinkės teismas 2018 m. birželio 12 d. sprendimas už akių civilinėje byloje Nr. 2-14454-934/2018

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-32-421/2017

²² ABRAMAVIČIUS, A.; MIKELĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 1999, p. 231.

norminiai teisės aktai ir tokiu atveju vadovas patampa ir civilinių teisinių santykių subjektu. Taigi šioje vietoje susiduriame su vadovo teisinio statuso dualizmo problema, kuomet bendrovės vadovas yra ir bendrovės darbuotojas ir vienasmenis valdymo organas, taip pat nežinoma, kokia teisės norma vadovautis konkrečiu atveju – civiline ar darbo.²³ Teismų praktikoje pripažįstama, kad *įmonės vadovo teisinis statusas yra dualistinis: tarp įmonės ir jos vadovo visų pirma susiklosto pavedimo teisiniai santykiai, grįsti pasitikėjimu, tačiau kartu – ir darbdavio bei darbuotojo santykiai, kurie įforminami sudarant darbo sutartį.*²⁴ Paprasčiau tariant, *bendrovės vadovo teisinio statuso prigimtis yra dualistinė, nes bendrovės vadovas yra ir vienasmenis bendrovės valdymo organas, ir bendrovės darbuotojas.*²⁵

LAT bendrovės vadovo atsakomybės taikymo atžvilgiu bando formuoti vieningą teismų praktiką, kuomet atsakomybė taikoma atsižvelgiant į vidinius ir išorinius bendrovės santykius. LAT savo praktikoje sprendamas klausimą dėl materialinės ar civilinės atsakomybės rūšių taikymo bendrovės vadovui yra konstatavęs, kad *<...> kad vidiniuose santykiuose vadovas vertintinas kaip darbo teisinių santykių subjektas, o išoriniuose – kaip bendrovės, t. y. juridinio asmens, valdymo organas (ir atstovas).*²⁶ Bendrovės vadovui civilinė atsakomybė yra taikoma, kuomet jis bendrovei žalos padaro veikdamas kaip jos valdymo organas išoriniuose santykiuose. Materialinė atsakomybė bendrovės vadovui taikoma, kuomet jis netinkamai vykdo savo pareigas vidiniuose santykiuose.²⁷

Nagrinėjant teisinius ginčus būtina išsiaiškinti į kokią reguliavimo sritį dėl bendrovės vadovo atsakomybės jie patenka, kadangi esant dualistiniui teisiniui statusui reikalingas civilinės ir materialinės atsakomybės atribojimas. Teismų praktikoje išskiriama, kad atsakomybės rūšies taikymas priklauso nuo to, ar vadovas žalą padarė bendrovės vadovo kompetencijos srityje ar pažeisdamas kaip bendrovės darbuotojui nustatytas pareigas. *„Kiekvienu konkrečiu atveju bendrovės vadovui taikytinos atsakomybės rūšis nustatoma atsižvelgiant į vadovo veiksmo, sukėlusio žalą, pobūdį ir pažeistų pareigų rūšį – jei vadovas padaro žalos veikdamas pagal savo, kaip valdymo organo, kompetenciją, pavyzdžiui, laiku nesikreipia dėl bankroto bylos iškėlimo, neužtikrina bendrovės turto apskaitos, priima rizikingą verslo sprendimą, neištiria reikšmingos informacijos ir pan., jis pažeidžia jam kaip valdymo organui, o ne darbuotojui nustatytą pareigą, todėl jam taikoma civilinė atsakomybė. Pripažinus, kad vadovas įmonei žalą padarė pažeisdamas jam, kaip bendrovės*

²³ JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. *Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?* Socialinių mokslų studijos, 2011, 3 (4), p. 1446.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-477-248/2018

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017

*darbuotojui, nustatytas pareigas, jam taikoma materialinė atsakomybė pagal darbo teisę, kurios esmė – atsakomybės ribojimas darbo teisės normų nustatytu dydžiu ir tvarka.*²⁸

Galima teigti, kad vienintelis ir aiškus bei LAT praktikoje konstatuotas esminis vadovo civilinės ir materialinės atsakomybės atirbojimo kriterijus yra pažeistų vadovo veiksmų pobūdis.²⁹

Bankroto bylose, kuomet bendrovės vadovas neperduoda bankroto administratoriui bendrovės turto ir dokumentų, teismai pasisakė, kad už turto ir dokumentų neperdavimą taikoma civilinė atsakomybė. Kuomet tokio tipo bylose yra keliamas klausimas dėl materialinės atsakomybės taikymo, teismai konstatuoja, kad yra taikoma civilinė atsakomybė: *santykiai dėl juridinio asmens vadovo žalos kreditoriams atlyginimo <...> reglamentuojami civilinės teisės, o ne darbo teisės normų.*³⁰

Bankroto bylos inicijavimas yra reglamentuotas ir JANĮ ir tai yra bendrovės vadovo pareiga. Minėtos pareigos nevykdymas bendrovės vadovui taiko civilinę atsakomybę. LAT yra pažymėjęs, kad „<...> esminiū vadovo civilinės ir materialinės atsakomybės atirbojimo kriterijumi naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje laikomas ne vadovo veiklos adresatas, o pažeistų vadovo pareigų pobūdis, nepriklausomai nuo to, ar pažeidimas pasireiškia santykiuose su trečiaisiais asmenimis ar bendrovės viduje.“³¹ Tuo pačiu teismai formuoja praktiką, kad „<...> kad bendrovės vadovo teisinis statusas įgyjamas ABĮ nustatyto juridinio fakto pagrindu, konkrečiai, bendrovės valdybos (jei valdyba nesudaroma, – stebėtojų tarybos, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba, – visuotinio akcininkų susirinkimo) nutarimu, o ne vadovo ir bendrovės sudarytos darbo sutarties pagrindu, įstatymuose išimtinai vadovui nustatytos pareigos negali būti keičiamos darbo sutartimi, todėl už šių pareigų pažeidimą vadovui taikytina civilinė, o ne materialinė atsakomybė.“ Taigi, bendrovės vadovo teisinio statuso įgyjimas nulemia civilinės atsakomybės rūšies taikymą pažeidus nustatytą pareigą inicijuoti bankroto bylos iškėlimo procedūrą. Nagrinėjamos temos ribose t. y. konkrečiai nagrinėjant vadovo atsakomybės klausimą bendrovės bankroto atveju, vadovas padaro žalą veikdamas pagal savo, kaip valdymo organo kompetenciją ir atsakomybę kyla iš išorinių santykių.

Siekiant išspręsti atsakomybės dualizmo problematiką Lietuvoje, darbo autorius sutinka su G. Jakuntavičiūtės ir jos kitų minimų mokslinių gerokai anksčiau išsakyta nuomone, kad reikėtų konkrečiau apibrėžti valdymo organų atsakomybę bei tobulinti jos

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296-611/2017

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126-313/2018

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2012

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017

reglamentavimą.³² Ši nuomonė buvo išreikšta dar 2011 m. tačiau iki šiol deja, tačiau tokio sprendimo niekas nepriėmė. Atsisakius darbo sutarties instituto taikymo būtų išspręsta atsakomybės dualizmo problema.

³² JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. *Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?* Socialinių mokslų studijos, 2011, 3 (4), p. 1450/

2. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO ATVEJU IR ATSAKOMYBĖS SUBJEKTŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS ATRIBOJIMAS BANKROTO ATVEJU

2.1. Civilinės atsakomybės sąlygos bankroto bylos iškėlimo atveju

Civilinės atsakomybės atveju, viena iš šalių turi teisę reikalauti sumokėti netesybas arba atlyginti susidariusius nuostolius, o kitos šalies pareiga tuos padarytus nuostolius atlyginti arba sumokėti netesybas. Bendrovės vadovas yra saistomas pareigų, reglamentuojamų LR CK, ABĮ ir kituose specialiuose įstatymuose, o šių pareigų netinkamas vykdymas lemia vadovo civilinę atsakomybę nustatius visas civilinės atsakomybės sąlygas.³³ Civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindą lemia 4 sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir žala. Tam, kad vienasmenį bendrovės valdymo organą – vadovą būtų galima patraukti civilinei atsakomybei, nepakanka vien tik nustatyti žalos fakto, tam turi būti vertinama civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygų visuma. Šių sąlygų viseto tenkinimas nulemia klausimą dėl civilinės atsakomybės taikymo. Sekančiuose poskyriuose plačiau kalbėsime apie sąlygas, kurios nulemia civilinės atsakomybės atsiradimo faktą.

2.1.1. Neteisėti veiksmai

LR CK 6.246 straipsnis nurodo, kad neteisėti veiksmai – tai įstatymuose ar sutartyje nustatytų pareigų neįvykdymas, įstatymuose ar sutartyje draudžiamų veiksmų atlikimas arba bendrojo pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas.³⁴ Bendrovės vadovui neteisėtumas pasireiškia, kuomet neteisėti veiksmai kyla iš jo pareigų neatlikimo arba netinkamo atlikimo. Bendrovės vadovo atsakomybė kyla trimis savarankiškais pagrindais atsižvelgiant į vadovo atliekamų pareigų ir vykdomų funkcijų pobūdį t.y. pažeidžiant 1) LR CK 2.87 straipsnyje numatytas pareigas, 2) imperatyviasias įstatymo nuostatas ar 3) priėmus netinkamą verslo sprendimą.³⁵

Vienas iš pagrindų - bendrovės vadovo atsakomybė kyla pažeidžiant LR CK 2.87 straipsnyje numatytas pareigas. Bendrovės vadovas yra atsakingas už minėtame straipsnyje nurodytų fiduciarinių pareigų nevykdymą t.y. įpareigojimo vengti situacijos, kai asmeniniai

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams, sąžiningumo, protingumo, lojalumo, rūpestingumo ir kt. Fiduciarinių pareigų vykdymas turi atitikti rūpestingumo ir lojalumo standartus. Iš esmės LR CK 2.87 straipsnyje nurodytas pareigas galima išskirstyti pagal rūpestingumo (LR CK 2.87 straipsnio 1 dalis) ir lojalumo (LR CK 2.87 straipsnio 2-6 dalys) standartus. Taigi galima sutikti su L. Didžiuliu, kad šiuo metu nacionalinėje teismų praktikoje taikomas fiduciarinių pareigų institutas yra artimas amerikietiškam fiduciarinių pareigų instituto modeliui, kuris pripažįsta ne vieną, bet dvi kertines fiduciarines pareigas: lojalumo pareigą ir fiduciarinio rūpestingumo pareigą.³⁶ Lojalumo pareigos laikymasis įpareigoja juridinio asmens valdymo organo narius veikti bendrovės naudai, vengti interesų konfliktų, nenaudoti juridinio asmens turto asmeninei naudai. *Lojalumo pareigos turinys – veikti bendrovės interesais – apima ne tik neigiamas pareigos aspektus: vengti interesų konflikto, nekonkuruoti, nesinaudoti bendrovės galimybėmis, turtu ir kt., bet ir pozityvias pareigas – visą buvimo vadovu terminą ex officio veikti išimtinai įmonės interesais.*³⁷ Vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, jog jo valdoma bendrovė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Nuo pat tapimo įmonės vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai. Vadovas privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų jos veiklos apribojimų ir kt. Taigi įmonė ir jos valdymo organai privalo laikytis įmonių veiklą reglamentuojančių įstatymų, nepriešpastatyti įmonės interesų visuomenės interesams.³⁸ Rūpestingumo pareigos vykdymas nustatomas pagal objektyvius elgesio standartus – rūpestingumo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą.³⁹ Kalbant apie vadovo fiduciarines pareigas, nepaprastai svarbi yra bendrovės finansinė situacija, kadangi ji turi įtakos minėtų pareigų pobūdžiui ir vykdymui. Pasikeitus finansinei situacijai, kone vietomis apsieičia bendrovės dalyviai ir kreditoriai, kadangi iki bendrovės finansinės būklės pablogėjimo vadovo fiduciarinės pareigos buvo nukreiptos tik į bendrovės dalyvius, o situacijai pasikeitus iškeliami kreditorių interesai „<...> Įmonei veikiant įprastai, vadovai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams. Šiuo laikotarpiu pagrindinė vadovo pareiga – tenkinti nuosavo kapitalo teikėjų – dalyvių interesus. Kuo įmonės finansinė būklė prastėja ir ji turi daugiau skolų, tuo didėja įmonės skolinto kapitalo teikėjų – kreditorių interesų reikšmė. Tai lemia, kad suprastėjus įmonės būklei atsiranda vadovų fiduciarinės pareigos priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus atsižvelgti ir į kreditorių interesus. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą,

³⁶ DIDŽIULIS, L., Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. Vilnius: Teisė, 2014, p. 97.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-526-219/2018

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

*kreditorių interesai pradeda vyrėti.*⁴⁰ Įstatyme numatytas imperatyviasias normas, bendrovės vadovas turi pareigą vykdyti taip kaip numatyta ir neturi teisės pasirinkti kito nei įstatyme apibrėžto elgesio modelio. Viena iš imperatyviųjų įstatymo normų yra savalaikio kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimas. Vadovas yra įpareigotas imperatyviųjų įstatymo normų veikti nedelsdamas, jei bendrovės finansinė padėtis pasikeičia ir iškyla bendrovės nemokumo grėsmė. Tokios pareigos nevykdymas yra neteisėtas veiksmas, sukeliantis žalą bendrovei bei užtraukiantis atsakomybę vadovui. Bankroto bylos neiškėlimas vertinamas, kaip imperatyviųjų įstatymo nuostatų neįvykdymas. Plėtojant pagrindinę šio darbo temą – vadovo civilinę atsakomybę bankroto atveju, atkreiptinas dėmesys, į tai, kokiu momentu pasireiškia neteisėti veiksmai esant įmonės nemokumo faktui. Esant įmonės nemokumo faktui, vadovas privalo nedelsdamas pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo. Šios pareigos nevykdymas yra neteisėtas veikimas, galintis sukelti žalą, už kurią vadovui kyla civilinė atsakomybė.⁴¹ Tuo pačiu pažymėtina, kad tam, kad būtų konstatuotas vadovo veiksmų neteisėtumas, visų pirma turi būti nustatytas vadovo pareigos inicijuoti bankroto bylą atsiradimo momentas.⁴² Įstatymuose bendrovės vadovui numatytų imperatyvių pareigų nevykdymas ir fiduciarinių pareigų numatytų LR CK 2.87 straipsnyje nevykdymas yra du skirtingi civilinei atsakomybei kilti pagrindai. Tačiau neatmetamas minėtų pagrindų santykis sprendžiant konkrečius atvejus dėl bendrovės vadovo civilinės atsakomybės.

Verslo priėmimo taisyklė įstatymuose atskirai nėra reglamentuota, tačiau nuo 2014 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje tokia sąvoka taikoma. Nagrinėjant vieną iš bendrovės vadovo atsakomybės pagrindų t.y. netinkamo verslo sprendimo priėmimą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nenumatant kiekybinio bendrovės atstovavimo, LR ABĮ 19 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad vadovas bendrovės vardu bendrovės santykiuose su kitais asmenimis veikia vienvaldiškai. Vienvaldiškai bendrovės vadovas veikia ir tuomet, kai bendrovėje nėra sudaryto valdybos organo, o tai gali lemti laisvę bendrovės vadovui priiminėti rizikingus verslo sprendimus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad bendrovės vadovo veiksmai sudarant ir vykdant sandorius turi užtikrinti, kad bendrovei nebūtų padaryta žalos (nuostolių).⁴³ LR ABĮ, LR CK nurodomos bendrojo pobūdžio bendrovės vadovo pareigos, kurių jis turi laikytis atstovaudamas bendrovės interesus. Tačiau nė viename teisės akte nėra numatomų sąlygų ar taisyklių, kurių turėtų būti laikomasi priimant rizikingus verslo sprendimus. Pažymėtina, kad diskrecijos teisė spręsti paliekama išimtinai teismui. Kyla

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-105-421/2018

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-105-421/2018

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-105-421/2018

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009

klausimas, ką turi vertinti teismas nustatydmas neteisėtų veiksmų faktą verslo sprendimų priėmimo procese? Teisinėje literatūroje nurodoma, kad nagrinėjant netinkamo verslo sprendimo priėmimo faktą, dėmesys atkreipiamas į rizikingų verslo sprendimų turinį. Sutiktina su G. Jakuntavičiūtės⁴⁴ nuomone, kad teismų praktikoje rizikingų verslo sprendimų turinio vertinimui taikomi akivaizdus žalingumo, nepateisinamo rizikingumo, protingos verslo rizikos bei gerų verslo standartų kriterijai. Tačiau visi šie nurodyti kriterijai yra vertinamojo pobūdžio ir konkrečios bylos sprendimas priklausys nuo to, kaip teismas tuos kriterijus taikys ir aiškins. Verslo sprendimo priėmimo taisyklė yra svarbi siekiant apsaugoti juridinio asmens valdymo organus, kai dėl tam tikrų versle priimtų sprendimų sprendžiamas klausimas dėl civilinės atsakomybės kilimo. Iš esmės tokios taisyklės taikymas praktikoje saugo vadovus nuo civilinės atsakomybės, kai priimami rizikingi, bet pagrįsti verslo sprendimai. Galima teigti, kad jei tokia taisyklė nebūtų taikoma, juridinio asmens valdymo organai nepriiminėtų rizikingų sprendimų, kurie galėtų būti naudingi bendrovei. *Nustačius įmonės vadovo neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos (nuostolių) atsiradimą, jo kaltė preziumuojama (CK 6.248 straipsnio 1 dalis). Tai reiškia, kad ieškovas neprivalo įrodinėti, kad bendrovės vadovas kaltas. Paneigti šią prezumpciją ir remtis kaltės nebuvimu, turi bendrovės vadovas.*⁴⁵ Apie vadovo neteisėtus veiksmus galima spręsti pagal tai, ar vadovas laikėsi bendrųjų ir specialiųjų teisės normų, kurios reglamentuoja jo pareigas valdant įmonę. Taip pat, sprendžiant klausimą dėl vadovo atsakomybės, turi būti individualiai nustatomas asmens neteisėtas veikimas ar neveikimas, kiek tai susiję su vadovui tenkančių pareigų pažeidimais.⁴⁶ Teismų praktikoje formuojamos normos dėl vadovų priimamų nepalankių įmonei sandorių sudarymo. Nuostolingai pasibaigęs sandoris ne visada reiškia, kad įmonės vadovas atliko neteisėtus veiksmus, kurie jį patraukia civilinę atsakomybę. Bendrovės valdymo organai, o šiuo atveju, vadovas priimančias sprendimus, negali iš anksto žinoti, ar priimami sprendimai bus ekonomiškai naudingi ir turės pridėtinę vertę įmonei, kadangi kiekvienas sprendimas reikalauja tam tikros rizikos. Atsakomybė vadovų atžvilgiu taikoma atsižvelgiant į teisėtumą veiksmų sprendimo priėmimo metu t. y. ar sprendimo priėmimo metu buvo galima pagrįstai tikėtis sandorio naudingumo bendrovei.⁴⁷ Atsižvelgiant į tai, verslo sprendimo atžvilgiu yra įtvirtinta teisėtumo prezumpcija - *jei tik verslo sprendimas priimtas nepažeidžiant fiduciarinių*

⁴⁴ JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga. Socialinių mokslų studijos. Vilnius. 2012,4(4), p.1558.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-7-177-701/2017

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-4-313/2018

*pareigų – tiek rūpestingumo, tiek ir lojalumo, toks sprendimas yra laikomas teisėtu, net jei jis buvo nuostolingas bendrovei.*⁴⁸

Bankroto bylose ieškovui tenka skirtinga įrodinėjimo našta atsižvelgiant į tai, kokius neteisėtus veiksmus bendrovės valdymo organas atliko t.y. pažeidė imperatyvias įstatyme numatytas pareigas, fiduciarines pareigas ar priėmė netinkamą verslo sprendimą. Verslo sprendimo priėmimo taisyklė tarsi garantas juridinio asmens valdymo organams, kuris suteikia laisvę priimti bendrovei naudingus sprendimus pasitelkus ir rizikos faktorių, tačiau nepamirštant rūpestingumo pareigos.

2.1.2. Žala

Pagrindinis žalos tikslas – kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą ir taip atkurti padėtį buvusią iki teisės pažeidimo.⁴⁹ LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje pateikiamas žalos apibrėžimas, kuris nurodo, kad *žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas.*⁵⁰ LAT⁵¹ savo praktikoje išaiškino, kad nagrinėjant klausimą dėl vienasmenio valdymo organo atsakomybės, individualiai turi būti nustatytas jo neteisėtas veikimas arba neveikimas, kuris susijęs su jam tenkančių pareigų pažeidimu ir būtent iš to asmens neteisėto elgesio išplaukianti žala. Teismų praktika⁵² nagrinėjanti bylas dėl pareigos laiku inicijuoti bankroto bylas pasisako, kad bendrovei pasiekus nemokumo būseną, bendrovės vadovas turi pareigą nedelsdamas veikti, kad mokumas būtų atstatytas arba inicijuoti bankroto bylos iškėlimą. Jei to bendrovės vadovas nepadaro, jis pripažįstamas, kaip neteisėtai veikęs ir turi atlyginti kreditorių patirtus nuostolius. Tokiu atveju turi būti nustatoma žala ir be abejonės jos dydis. Nagrinėjant bylas susijusias su bankroto atvejais ir žalos atlyginimu, teismų praktikoje pasitaiko atvejų dėl klaidingo žalos dydžio nustatymo. Neretai pasisakoma, kad žalos dydis yra bendra bankroto byloje patvirtintų ir nepatenkintų finansinių reikalavimų suma, tačiau tai klaidinga nuostata, kadangi neteisėtais veiksmais padaryta žala teisės aktuose nepreziumuojama, o neteisėtos veikos nepakanka civilinei atsakomybei kilti.⁵³ Todėl

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335/2009

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-312-790/2019

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014 (S)

svarbu pažymėti, kad dėl pareigos inicijuoti bankroto bylą pažeidimo (vėlavimo) nustatant žalos dydį, reikia vertinti ne bendrą bendrovės skolų dydį, o konkrečią sumą, susidariusią laikotarpiu dėl bankroto neinicijavimo laiku.

Teismai pasisako, kad žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į bylos faktines aplinkybes, todėl kiekvienu konkrečiu atveju žala gali būti lygi patvirtintų reikalavimų sumai, daliai kreditų reikalavimų arba mažesnė už nepadengtų skolų dydį.

Tyčinio bankroto atveju sprendžiant vadovo civilinės atsakomybės dėl žalos klausimą teismai pažymi, kad turi būti vertinama bendrovės veiklos visuma ir padaroma išvada, kad bankroto buvo siekiama kryptingai. Teismai preziumuoja, kad neatsiskaitymas su kreditoriais yra nulemtas tų veiksmų, kurie privedė bendrovę prie tyčinio bankroto. Tačiau vertėtų nepamiršti ir tų atvejų, kuomet faktiškai nemoki bendrovė tyčiniiais veiksmais dar labiau blogina turtinę padėtį. Tokiais atvejais teismai savo išaiškinimuose nurodo, kad bendrovės turtinei padėčiai būnant sunkiai iki veiksmų, lėmusių tyčinio bankroto pripažinimą, atlikimo, dalis nepatenkintų kreditorių reikalavimų gali būti priežastiniu ryšiu nesusiję su tyčiniu bankrotu, todėl jų reikalavimai liktų nepatenkinti, nepriklausomai nuo to, ar būtų atlikti tyčinį bankrotą lėmę veiksmai.⁵⁴

Nagrinėjant žalos atlyginimo klausimą galima aptarti atvejus, kuomet skirtingais laikotarpiais vadovavo skirtingi vadovai, kurie laiku neinicijavo bankroto bylos ir kaip žalos pasiskirstymo klausimas sprendžiamos tokiose situacijose. LAT⁵⁵ savo praktikoje nurodo, kad bendrovei faktiškai esant nemokiai skirtingu laiku vadovavę skirtingi vadovai žalos nepadarą bendrais veiksmais ir nėra laikytini bendraskoliais. Tokiais atvejais teismai atriboja jų atsakomybes ir kiekvienas individualiai atsako už savo veiksmais padarytą žalą, o jos dydis dėl vėlavimo inicijuoti bankroto bylos iškelimo turi būti skaičiuojamas kiekvieno iš jų vadovavimo laikotarpiu atskirai. LR CK 6.249 straipsnio 6 dalies norma reglamentuoja žalos įskaitymą t. y. „*kai dėl to paties veiksmo atsirado ir žala, ir nauda nukentėjusiam asmeniui, tai gauta nauda nepažeidžiant protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijų gali būti įskaitoma į nuostolius.*“⁵⁶ Vadovaujantis minėta norma, teismai formuluoja praktiką, kad ir esant nustatytai aplinkybei, jog vadovai atliko neteisėtus ir kaltus veiksmus, galima situacija, kad įskaičius bendrovės gautą naudą, kuri kilo iš neteisėtų veiksmų, žala bendrovei nebus padaryta⁵⁷.

Juridinio asmens valdymo organas – vadovas, gali būti apsaugotas nuo žalos atlyginimo ieškinio, tuomet kai kalbama apie taikytiną verslo sprendimų priėmimo taisyklę

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-341-796/2019

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-105-421/2018

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-152-686/2015

(*angl. business judgment rule*). Patvirtinus, kad buvo taikytina verslo sprendimo priėmimo taisyklė preziumuojama, kad vadovas elgėsi sąžiningai atitinkant rūpestingumo pareigos standartams bei įmonės interesams. Tokiais atvejais „<...>žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, tačiau būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų (lojalumo, sąžiningumo, protingumo ir kt.) pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą.“⁵⁸

Žala gali būti pripažįstami ir neteisioginiai nuostoliai arba bankroto atveju negautos pajamos, todėl teismai išskiria kriterijus, kuriais vadovaujantis galima spręsti ar negautos pajamos gali būti pripažįstamos, kaip žala <...> 1) *ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų kitos šalies veiksmų.*⁵⁹ Atvejais, kai negautos pajamos gali būti pripažįstamos žala būtina įrodyti negautų pajamų realumą <...> *negautas pajamas, kaip netiesioginius nuostolius, apibūdina pagrįstas tikėtinumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų.*⁶⁰

Iš vadovo neteisėtų veiksmų kylantis padarinys yra žala, kuri yra ne tik viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, bet ir pagrindas civilinei atsakomybei kilti. Pažymėtina, kad žalos dydis gali būti lygus patvirtintų reikalavimų sumai, daliai kreditų reikalavimų arba mažesnis už nepadengtų skolų dydį.

2.1.3. Priežastinis ryšys

LR CK 6.247 straipsnis nurodo, kad nustatant priežastinį ryšį *atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu.*⁶¹

Teismai suformuotoje praktikoje nurodo, kad priežastinio ryšio nustatymą galima skirti į du etapus. Pirmame etape *conditio sine qua non* (privaloma sąlyga) testu nustatomas faktinis priežastinis ryšys ir sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-526-219/2018

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-164-1075/2019

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

Kitame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisine prasme nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (neveikimo). Nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą.⁶²

Traukiant vadovą civilinę atsakomybę, būtina nustatyti ryšį tarp jo veiksmų ir atsiradusios žalos. Teismai yra konstatavę, kad priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, tačiau gali būti ir netiesioginis. Tiesioginis priežastinis ryšys pasireiškia, kai dėl pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsiranda tiesiogiai, netiesioginis – kai žala tiesiogiai nepadarėta, tačiau sudarytos sąlygos jai atsirasti. Sprendžiant klausimą dėl vadovo civilinės atsakomybės kilimo, nesikreipimas laiku dėl bankroto bylos iškėlimo sudaro sąlygas žalai atsirasti⁶³, o tai jau netiesioginis priežastinis ryšys. Nagrinėjant teismų praktiką, pastebima, kad dažnu atveju pirmosios instancijos teismai netinkamai nustato priežastinio ryšio egzistavimą arba tikina, kad priežastinis ryšys yra neįrodytas. Vienoje iš nagrinėjamų bylų dėl pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimo, pirmosios instancijos teismas išsako poziciją, kad priežastinis ryšys yra neįrodytas, nors iš bylos faktinių aplinkybių matyti, kad atsakovai veikė nerūpestingai, nesąžiningai ir tinkamai nevykdė įstatymo nustatytų pareigų. Nagrinėjamoje byloje ieškovė prašė priteisti solidariai iš atsakovų administravimo išlaidas, 5 % metinių palūkanų nuo priteistos sumos nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki sprendimo priėmimo, tačiau teismas pasisakė, kad priežastinis ryšys yra neįrodytas, kadangi ieškovės minimos administravimo išlaidos būtų susidariusios ir tuo atveju, jei atsakovai būtų kreipęsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.⁶⁴ Apeliacinis teismas šiuo aspektu nesutiko su pirmosios instancijos teismu ir pabrėžė, kad priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos yra konstatuotinas, kadangi laiku kreipiantis dėl bankroto bylos iškėlimo įmonė būtų turėjusi turto ir būtų buvusi galimybė padengti ieškovės prašomas administravimo išlaidas. Netinkamo priežastinio ryšio nustatymo atvejais sprendžiamos problemos dėl priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos preziumavimo ir perkeliama pareigos atsakovams šią prezumpciją paneigti. Teismai dar kartą nurodo, kad prezumpcija yra tik kaltei, taip pat ne atsakovai, o ieškovai turi įrodinėti neteisėtų veiksmų ir žalos priežastinį ryšį.

Priežastinis ryšys padeda nustatyti civilinės atsakomybės ribas – solidarioji ar dalinė atsakomybė. LR CK 6.6 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad solidarioji atsakomybė yra preziumuojama, kuomet sprendžiamas klausimas dėl bendrai kelių asmenų padarytos žalos

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-190-248/2018

⁶³ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. spalio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-22166-1014/2019

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463-313/2018

atlyginimo, o tuo tarpu LR CK 6.279 straipsnio 2 dalyje numatoma pareiga teismui atsižvelgti į tų asmenų kaltę. Pažymėtina, kad minėti straipsniai gali būti taikomi tik tuomet, kai priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdžio yra vienodas.

Priežastinis ryšys yra vienas pagrindinių kriterijų atibojant bendrovės valdymo organų ir kitų subjektų atsakomybę. Tačiau, kaip būtų galima nustatyti atsakomybės ribas, jei civilinės atsakomybės atibojimas nebūtų galimas? Pasitaiko atvejų, kuomet bankroto administratorius nurodo teismui, kad juridinio asmens valdymo organai neperdavė bankrutuojančios bendrovės dokumentų, kuriais būtų galima nustatyti bendrovės veiklos apimtis ir kitus duomenis. Svarstytinas klausimas dėl tokiais atvejais galimų taikytinų atsakomybės ribų ir ypač solidariosios atsakomybės. Šiuo aspektu reikėtų panagrinėti alternatyviųjų priežasčių atvejį <...> alternatyvių priežasčių atveju taikoma solidariosios atsakomybės taisyklė, kuria vadovaujantis perkeliama įrodinėjimo našta atsakovams.⁶⁵ Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, kad visais atvejais pirmenybė yra teikiama nukentėjusiojo interesams, įtvirtinant byloje esančių atsakovų veiksmų ir žalos priežastinio ryšio prezumpciją, o „<...> atsakovų interesai savo ruožtu apsaugomi paliekant jiems galimybę įrodyti, kad kito asmens veiksmai buvo vienintelė žalos atsiradimo priežastis.“⁶⁶ Šioje vietoje kyla klausimas ar atsakovai visais atvejais turi pakankamai galių paneigti savo kaltės prezumpciją, kadangi, kaip minėta anksčiau, kai dėl tam tikrų priežasčių bankroto administratoriui nėra perduota dalis atsakomybės atibojimu reikšmingų dokumentų, atsakovas siekdamas paneigti savo kaltę to padaryti negali būtent dėl šios priežasties. Taip pat, neatmetama galimybė taikyti „tikimybių teoriją“ t.y. „<...> kiekvienu atveju turėtų būti įvertinama, kokia yra tikimybė, kad žalą sukėlė atskiras (potencialus) pažeidėjas. Įvertinus tikimybę, kiekvienam iš (potencialių) pažeidėjų taikoma tikimybė atitinkanti dalinę atsakomybę.“⁶⁷ Autoriaus nuomone, tam tikrais atvejais, kai kyla problema atibojant atsakovų atsakomybę teismai turėtų daugiau dėmesio skirti priežastinio ryšio tarp kiekvieno iš atsakovo atliktų veiksmų ir dėl tų veiksmų kilusios žalos atibojimui, o ne preziumuoti solidariosios atsakomybės taikymą perkeliant įrodinėjimo našta atsakovui.

⁶⁵ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę:solidarioji ar dalinė atsakomybė? Jurisprudencija. 2010,3(121), p.241.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50-695/2016

⁶⁷ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę:solidarioji ar dalinė atsakomybė? Jurisprudencija. 2010,3(121), p.241.

2.1.4. Kaltė

Ketvirtoji civilinės atsakomybės sąlyga – kaltė. LR CK 6.248 straipsnis reglamentuoja kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygos normas. Kaltė, kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, yra būtina vadovo civilinei atsakomybei atsirasti. LAT savo praktikoje nurodo, kad nustačius, jog vadovas atliko neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos atsiradimą, jo kaltė preziumuojama. Tokiu atveju nagrinėjant bylą, ieškovas neturi įrodinėti, kad bendrovės vadovas kaltas. Siekiant išvengti civilinės atsakomybės paneigiant minėtą prezumpciją, remdamasis kaltės nebuvimu, turi bendrovės vadovas.⁶⁸ Apie vadovo veiksmų neteisėtumą ir kaltę sprendžiama pagal tai, ar vadovas laikėsi bendrųjų LR CK 2.87 straipsnio ir specialiųjų teisės normų, reglamentuojančių jo, kaip valdymo organo ar jo nario, pareigas valdant įmonę.⁶⁹ Kaltė yra būtinoji civilinės atsakomybės sąlyga visose valdymo organų civilinės atsakomybės bylose, tiek kai reikalaujama žalos, padarytos nepasiteisinusiais verslo sprendimais, atlyginimo, tiek pažeidus imperatyvias ir (ar) fiduciarines pareigas. Tačiau priklausomai nuo to, kokius neteisėtus veiksmus atliko valdymo organo narys, gali skirtis jo kaltės forma.⁷⁰ Nacionalinėje teismų praktikoje nurodoma, kad „<...> vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo didelės kaltės, t. y. tyčios siekiant pažeisti kreditorių interesus ar didelio neatsargumo pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas, todėl paprastas atsakovo neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei CK 6.263 straipsnio pagrindu.“⁷¹ Iš šio teismų praktikoje pateikiamo išaiškinimo galima teigti, kad civilinei atsakomybei kilti turi būti preziumuojama kaltė, kuri kyla iš neteisėtų veiksmų, kurie buvo atlikti tyčia, siekiant pažeisti kreditorių interesus arba dėl didelio neatsargumo, kuris pasireiškia aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu atliekant pareigas. Pavyzdžiui, taikant anksčiau minėtą verslo priėmimo taisyklę yra reikalaujama nustatyti tyčią arba didelį neatsargumą. 2017 m. LAT apžvalgoje⁷² nurodoma, kad kaltei preziumuoti, galima dar viena papildoma kaltės forma – paprastas neatsargumas. Pažeidus pareigą kreiptis į teismą

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017

⁷⁰ 2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. Teismų praktika 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.] Prieiga per internetą <<https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>>

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

dėl bankroto bylos iškėlimo t.y. pažeidus įstatyme numatytą pareigą, įmonės vadovo civilinė atsakomybė atsiranda esant paprasto neatsargumo kaltės formai.⁷³ Tačiau tuo pačiu reikėtų atkreipti dėmesį, kad pastaroji kaltės forma, paprastas neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės komercinės veiklos rizika⁷⁴, negali būti pagrindas vadovo civilinei atsakomybei kilti vadovaujantis LR CK 6.263 straipsniu.

Apibendrinant, kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra preziumuojama, o bankroto atveju galima išskirti atskiras kaltės rūšis – tyčia, paprastas ir didelis neatsargumas.

2.2. Atsakomybės subjektų civilinės atsakomybės atribojimas bankroto atveju

Juridinis asmuo, būdamas savarankiškas civilinės teisės subjektas, ūkinėje komercinėje veikloje dalyvauja veikdamas per savo organus.⁷⁵ Pažymėtina, kad ne visi juridinio asmens dalyviai yra juridinio asmens organai. Teismai savo praktikoje yra pažymėję, kad juridinio asmens dalyvis neturi įstatyme nustatytų fiduciarinių ir kitų pareigų bendrovei, apart pareigos apmokėti įstatinį kapitalą, jo interesai ne visada sutampa su juridinio asmens interesais, jam galioja tik draudimas piktnaudžiauti ribota atsakomybe.⁷⁶ Tuo pačiu atkreiptinas dėmesys į tai, kad „<...> dalyvio ir vadovo atsakomybės pagrindai skiriasi dėl jų skirtingos teisinės padėties, nes skirtingas dalyvių ir valdymo organų narių statusas, faktiškai atliekamos funkcijos bei kompetencija lemia ir jų civilinę atsakomybę skirtingais pagrindais.⁷⁷“ Manytina, kad nepaisant ribotos juridinių asmens dalyvių atsakomybės, jie gali būti atsakingi už bendrovės bankroto bylos iškėlimą. Kiekvieną kartą sprendžiant ar juridinio asmens dalyvio veiksmai turėjo įtaką bendrovės bankrotui, būtina atsižvelgti ir vertinti konkretaus dalyvio vaidmenį ir realią jo įtaką juridinio asmens veiklai.⁷⁸ Teismų praktikoje⁷⁹ susidurima su atvejais, kuomet įmonei tampant nemokiai dalininkai įgyja pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Tokiais atvejais yra traktuojama solidarioji atsakomybė, kadangi tiek vadovas, tiek dalininkas dėl savo

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje E3K-3-32-421/2017

⁷⁵ 2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. Teismų praktika 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.] Prieiga per internetą <<https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-byly-apzvalgos/67>>

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-665-969/2015

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-665-969/2015

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-159-421/2020

neveikimo (bankroto bylos neinicijavimo) prisideda prie finansinių reikalavimų padidėjimo ir žalos atsiradimo t.y. prie patirtos žalos kreditoriams atlyginimo.

LAT savo praktikoje laikosi pozicijos, kad valdymo organų nariams už fiduciarinių pareigų pažeidimą atsakomybė gali kilti tik esant dideliam jų neatsargumui arba tyčiai⁸⁰. Siekis padaryti žalą tyčia arba netinkamas elgesys suponuoja, kad konkreti žala atsiras arba labai tikėtina, kad atsiras.⁸¹

LR CK išskiriamas visas VII skyrius apibrėžiantis būtent juridinių asmenų organus, jų kompetencijas, funkcijas ir kt. Toliau šiame skyriuje plėtosime temą apie vadovo ir kitų atsitiktinai pasirinktų juridinio asmens valdymo organų ir dalyvių civilinę atsakomybės klausimą bankroto atveju.

2.2.1. Filialo ir faktinio vadovo civilinės atsakomybės atribojimas

Sprendžiant klausimą dėl filialo vadovo atsakomybės rūšies, atliktų neteisėtų veiksmų, nustatymo, būtina paminėti LR CK 2.53 straipsnį, kuriame nurodoma, kad juridinio asmens filialas yra juridinio asmens padalinys, kuris atlieka visas ar dalį juridinio asmens funkcijų, tačiau to paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad juridinio asmens filialas nėra juridinis asmuo. *Filialo vadovo turtinės atsakomybės teisinį režimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 101 straipsnio 3 dalis, kuri nurodo, kad su juridinio asmens padalinių (filialų ir atstovybių) vadovais sudaromos darbo sutartys ir jiems vadovaujančių darbuotojų darbo santykių ypatumai galioja tik mutatis mutandis (pagal analogiją).*⁸² Pagal bendrąją taisyklę filialo vadovas nėra valdymo organas, o valdymo organų atsakomybė jam taikoma tik pagal jau minėtą analogiją, todėl jo atžvilgiu galioja materialinės atsakomybės pagal DK prezumpcija. Tačiau, jei ieškovas įrodo, kad filialo vadovo atsakomybė kyla dėl valdymo funkcijos netinkamo įgyvendinimo, taikoma civilinė atsakomybė CK 2.87 straipsnio 7 dalies pagrindu.⁸³

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad filialo vadovas gali atsakyti kaip vienasmenis valdymo organas, tik jei vykdo valdymo funkciją. LAT savo praktikoje yra nurodęs, kad *filialo veiksmai sukuria teisinius padarinius jį įsteigusiam juridiniam asmeniui, taigi filialo valdymo organo veiksmai sukuria teises ir pareigas juridiniam asmeniui, dėl to filialo valdymo organo – filialo vadovo – teisinis statusas yra toks pats, kaip ir juridinio asmens*

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699/2013

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-86-969/2018

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.E2A-97-1120/2020

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.E2A-97-1120/2020

valdymo organo.⁸⁴ Visais kitais sprendžiamais atvejais yra taikoma darbuotojų materialinė atsakomybė.

LAT plėtoja teismų praktiką bendrovių vadovų civilinės atsakomybės aspektu, kuomet sprendžiami klausimai dėl *de facto* ir *de jure* vadovų santykio ir jų atsakomybės atskyrimo. Gana neretai susiduriama su situacijomis, kuomet faktiniai bendrovės vadovai aktyviai įsitraukia į bendrovės valdymą „slepiai“ už formaliųjų vadovų. Asmuo yra pripažintinas įmonės vadovu *de facto* (faktiniu) tik tuomet, kai jis: 1) atlikinėjo veiksmus, kurie yra būdingi įmonės vadovui; 2) įmonė veikė tokio asmens vadovaujama; 3) vadovui būdingų veiksmų atlikimas ir vadovavimas įmonei buvo nuolatinis ir sistemingas.⁸⁵ Kad asmuo būtų pripažintas įmonės vadovu *de facto* turi būti tenkinamos visos aukščiau nurodytos sąlygos. Teismų praktikoje taip pat, nurodomi kriterijai, kuriais vadovaujantis galima nustatyti *je jure* vadovą: 1) *vadovavimo funkcijos vykdymas (taip pat ir privalomų instrukcijų formaliai paskirtiems valdymo organams davimas); 2) vadovavimas yra nuolatinio pobūdžio – asmuo sistemingai atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus būdingi juridinio asmens vadovui.*⁸⁶, Neturint formalaus vadovo įgaliojimų, tačiau vadovaujant įmonei, civilinė atsakomybė asmeniui kyla kaip formaliam vadovui. Civilinės atsakomybės prasme kaip vadovas gali būti vertinimas ne tik asmuo, kuris tuo metu ėjo vadovo pareigas, tačiau ir bet kuris kitas asmuo, jei įmonė veikė jo vadovaujama. Pripažinus faktą, kad formaliai vadovu nepaskirtas asmuo, atlieka visas funkcijas, kurias paprastai turi atlikti vadovas, atsakomybė už neteisėtus veiksmus įmonei padarytą žalą taikoma kaip *de jure* vadovui.⁸⁷ Faktiniu vadovu pripažįstamas tas asmuo, kuris atlieka juridinio asmens vadovui priskirtas funkcijas ir priima vadovui pagal kompetenciją priskirtus valdingus sprendimus, nepriklausomai nuo jo einamų formalių pareigų įmonėje ir nepriklausomai nuo jo buvimo ar ne įmonės dalyviu.⁸⁸

LAT savo praktikoje pažymėjo, kad būtent verslo sprendimų priėmimo kriterijus atskiria vadovą nuo kitų bendrovės subjektų.

Nagrinėjant teismų praktiką, galima teigti, kad visgi konkrečiu atveju reikia spėsti ar ar asmuo vykdė vadovui ar kito juridinio asmens subjektui būdingas pareigas. Jei juridinio asmens subjektas veikia ne pagal savo, o vadovui būdingas kompetencijas, tuomet jis traktuojamas kaip faktinis vadovas ir atsakomybė yra taikoma kaip vadovui. Teismai pažymi, kad: „civilinės atsakomybės prasme kaip vadovas narys gali būti vertinamas ne

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-83/2014

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-312-790/2019

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-265-611/2017

*tik asmuo, kuris pagal įmonės dokumentus tuo metu ėjo įmonės vadovo pareigas (de jure vadovas), tačiau ir bet kuris kitas asmuo, jei nustatoma, kad įmonė veikė jo vadovaujama (de facto vadovas). Pripažinus, kad formaliai vadovu nepaskirtas asmuo sistemingai atliko funkcijas, kurias paprastai atlieka vadovas, jo atsakomybė už neteisėtus veiksmus įmonei padarytą žalą taikoma kaip de jure vadovui.*⁸⁹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad LAT savo praktikoje nurodė solidariosios atsakomybės taikymo pagrindą t. y. kad tuo atveju, kai bendrovei esant paskirtam de jure vadovui, bendrovei vadovauja de facto vadovas, įstatymuose nustatytų valdymo organų narių pareigų privalo laikytis abu įmonės vadovai.⁹⁰ Be formalaus vadovo, bendrovėje veikiant faktiniui vadovui, nepašalinama oficialiai bendrovėje paskirto vadovo atsakomybė už netinkamą jam įstatymo nustatytų pareigų vykdymą, nes abu vadovai yra saistomi valdymo organų narių pareigų bendrovei.⁹¹

Taigi, nors pagal bendrąją taisyklę filialo vadovas nėra pripažįstamas juridinio asmens valdymo organas, tačiau sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą (įskaitant ir bankroto bylos iškelimo kontekste) atsižvelgiama į vykdytas funkcijas.

2.2.2. Valdybos ir bendrovės vadovo civilinės atsakomybės atribojimas

Įmonės valdyba – kolegialus vykdomasis įmonės valdymo organas – atsako už įmonės valdymą, jos tikslų įgyvendinimą, tinkamą komercinę ūkinę veiklą, taip pat už įmonės valdymo praktiką ir įmonės kontrolę. Valdybos narys privalo būti maksimaliai atidus bei rūpestingas ir daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad būtų užtikrinti įmonės ir jos akcininkų interesai.⁹² Nagrinėjant tokio tipo apibrėžimą ir lyginant jį su bendrovės vadovo apibrėžimu manytina, kad tai kone tapačių pareigų ir teisių turintys bendrovės valdymo organai. Atsižvelgiant į tai kyla klausimas kaip atriboti šių valdymo organų civilinės atsakomybės taikymą? Teismų praktikoje nurodoma, kad „<...> Civilinė atsakomybė gali būti taikoma tiek vienasmeniam (bendrovės administracijos vadovui), tiek ir kolegialiam (valdyba) valdymo organui. Kai sprendžiamas šių abiejų valdymo organų civilinės atsakomybės klausimas, tai, nustatinėjant civilinės atsakomybės sąlygų buvimą, būtina atsižvelgti į kiekvieno valdymo organo įstatyme, kituose teisės aktuose ir bendrovės dokumentuose jam nustatytą kompetenciją, apibrėžiančią valdymo organo atsakomybės

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-427/2013

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

*ribas už konkrečių veiksmų atlikimą.*⁹³ Taigi sprendžiant valdybos organų atsakomybės atirbojimo klausimą būtina atsižvelgti į įstatymuose, bendrovės vidaus dokumentuose numatytą kiekvieno iš jų kompetenciją ir apibrėžtas kompetencijos ribas.

LAT yra pažymėta, kad nagrinėjant klausimus dėl valdybos organų žalos padarymo bendrovei, civilinė atsakomybė paskirstoma ir atirbojama atsižvelgiant į atliekamų pareigų savarankiškumą. Bankroto bylos iškėlimo procese išreiškus reikalavimą atlyginti žalą dėl sandoro, kurį sudarė įmonės vadovas, tačiau pritarimą gavo iš valdybos – atsakomybė taikoma valdybai, jei nėra konstatuota vadovo kaltė. Jei kaltė konstatuojama – vadovas ir valdyba atsako pagal dalinės atsakomybės taisyklės.⁹⁴ Tuo tarp Lenkijoje valdyba, kaip pagrindinis juridinio asmens valdymo organas, taip pat nėra atleidžiama nuo atsakomybės, jei teigia įgyvendinęs pvz. visuotinio susirinkimo sprendimą, jei yra matoma, kad sprendimas turės neigiamų padarinių įmonei, valdyba tokio sprendimo gali nevykdyti.⁹⁵

Bendrovėje esant dvipakopei valdymo struktūrai ir nagrinėjant, kurių iš jų veiksmis buvo padaryta žala reikia nustatyti jų atsakomybės rūšį – dalinė ar solidarioji atsakomybė. Pasitaiko atvejų, kuomet valdybos ir kitų atsakingų subjektų pareigos yra išsamiai reglamentuotos vidaus teisės aktuose (pvz. įstatuose), o už padarytą žalą yra taikoma solidarioji atsakomybė.⁹⁶

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienu atveju svarbu spręsti vadovo kaltės klausimą, nes tik nuo šio sprendimo priklauso ar atsakomybė bus taikoma tik valdybai, ar kartu ir vadovui atsižvelgiant į proporcingai padarytą žalą dydį.

2.2.3. Vadovo ir akcininko civilinės atsakomybės atirbojimas

Akcininko veiksmai nešalina vadovo civilinės atsakomybės, o tik galėtų būti atsakomybės mažinimo pagrindas.⁹⁷ Dar 2009 m.⁹⁸ pradėta formuoti teismų praktika dėl akcininko veiksmų įtakos sprendžiant bendrovės vadovo civilinės atsakomybės klausimą buvo prieštaringa ir ne iki galo suformuota. Kalbant apskirtai apie visuotinio akcininkų

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

⁹⁵ Directors' duties and liabilities in financial distress during Covid-19. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/sakal/Downloads/Directors%20duties%20and%20liabilities%20in%20financial%20distress%20during%20Covid%2019.pdf> p. 42.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-320-916/2019

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699/2013

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009

susirinkimo, kaip apie juridinio asmens organo galią sprendžiant vadovo civilinės atsakomybės klausimą, LAT⁹⁹ savo suformuotoje praktikoje nurodo, kad visuotinio akcininkų susirinkime gautas pritarimas vienokiu ar kitokiu klausimu (akcininko (-ų) patvirtinti mokėjimai, patvirtintos paslaugų sutartys ir pan.) nešalina vadovo civilinės atsakomybės už jo atliktus neteisėtus veiksmus. Juridinio asmens dalyvių susirinkimas formuoja juridinio asmens valią, kurią įgyvendina per juridinio asmens valdymo organus, tačiau juridinio asmens dalyvio interesai ne visada gali sutapti su juridinio asmens interesais, tuo tarpu juridinio asmens valdymo organai, taip pat juridinio asmens vadovas turi fiduciarinių pareigų juridiniam asmeniui, t. y. pareigų veikti išimtinai juridinio asmens interesais.¹⁰⁰ Tačiau, ką daryti tokiu atveju, kai susiduriama su intererų konfliktu? Vienoje iš bylų akcininkų sprendimas buvo sudaryti bendrovei nuostolingą sandorį. Atsižvelgiant į vadovą, kaip specialų subjektą ir turintį išskirtines teises bendrovės atstovavime, jis vykdydamas akcininkų susirinkime priimtą sprendimą sudarė nuostolingą sandorį ir galiausiai teismo buvo patrauktas civilinės atsakomybės, kaip atsakingas už bendrovei padarytą žalą. Taip pat, toje pačioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl vadovo civilinės atsakomybės taikymo, kuomet jis juo tapo po nuostolingos sandorio sudarymo. Deja, tačiau teismo sprendimu vélesniam vadovui taip pat, kaip ankstesniam taikomi bendrovės vadovo veiklos standartai (t. y. aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai negu juridinio asmens dalyviui ar eiliniam juridinio asmens darbuotojui, privalomumas veikti išimtinai juridinio asmens interesais ir kt.). Todėl jis tapęs bendrovės vadovu, privalėjo nedelsiant nutraukti bendrovei nuostolingą sandorį. Kadangi to nepadarė, jo veiksmai buvo vertinami, kaip tęsiantys sandorio vykdymą, o tai teismo sprendimu yra kvalifikuojami, kaip neteisėti, padarę bendrovei žalos, veiksmai.¹⁰¹

Teismų praktikoje galima susidurti su atvejais, kuomet sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą bankroto bylos iškėlimo kontekste susiduriama su situacija, kai vadovas vienu metu yra ir akcininkas. Tokiu atveju, nagrinėjant atsakomybės taikymo klausimą vélgi svarbu paminėti, kad dalyvio (akcininko) ir paties vadovo padėties skirtumas yra susijęs su atliekamomis funkcijomis ir kompetencija.¹⁰² Dalyvis nėra priskiriamas prie juridinio asmens organų ir neturi įstatymo nustatytų pareigų bendrovei. Vienintelės tokių asmenų pareigos – apmokėti įstatinį kapitalą, balsuoti akcininkų susirinkime ir jam galioja draudimas piktnaudžiauti turima ribota atsakomybe.¹⁰³ Tuo tarpu

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014

vadovas yra specialusis subjektas, kuris yra saistomas pareigų, reglamentuotų įvairiuose įstatymuose, bendrovės įstatuose, pareiginių nuostatuose ir kuris privalo derinti visų juridinio asmens grupių interesus.¹⁰⁴ Kasacinis teismas vienoje iš savo nutarčių išaiškino, kad „<...> *atsižvelgiant į valdymo organo ir dalyvio funkcijų skirtingumą, civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju spręstina, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui būdingas funkcijas. Individualiu atveju būtina įvertinti, ar dalyvis atliko veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui; tada jam atsakomybė taikytina kaip faktiniam vadovui ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas. Kai tas pats asmuo yra ir vadovas, ir dalyvis arba tik dalyvis ir atliko dalyviui būdingus, bet neteisėtus kaltus žalos sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė.*“¹⁰⁵

Taigi, galima teigti, kad akcininkų susirinkimuose priimti sprendimai, kurie perduodami vykdyti bendrovės vadovui, dėl jo fiduciarinių pareigų pobūdžio neatleidžia jo nuo civilinės atsakomybės, o bendrai galėtų būti pagrindas mažinti civilinės atsakomybės apimtį.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013

¹⁰⁵ Lietuvos kasacinio teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012

3. VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO YPATUMAI BANKROTO ATVEJU

Dėl pasaulį apėmusios COVID-19 pandemijos ir įvesto karantino režimo, ekonomika susiduria su neišgalvotais sunkumais. Įvestas karantino režimas pristabdė daugumos bendrovių, smulkiųjų verslų veiklas, o susidariusios situacijos pasekmės - atleidžiami darbuotojai bei nesklandumai susiję su finansiniais atsiskaitymais su užsakovais ir tiekėjais. Gyvybingas verslas dar gali pasinaudoti restruktūrizavimu, tačiau tikėtina, kad juridinių asmenų, kurie šio laikotarpio sėkmingai neišgyvens laukia viena – inicijuoti bankroto procesą.

Anksčiau šiame darbe jau buvo minėta, kad nuo šių metų pradžios pradėjo galioti naujas JANĮ, kuris apjungia iki šiol galiojusius ĮBĮ ir RĮ. Naujuoju JANĮ siekiama skatinti restruktūrizaciją, o ne skelbti bankrotą ar likviduoti pačią įmonę, kas tikrai svarbu šių dienų aktualijose.

3.1. Atleidimas nuo civilinės atsakomybės ir vadovo civilinės atsakomybės netaikymas

LR CK 6.253 straipsnio 1 dalyje nurodomi bendrieji civilinių teisinių santykių subjektams taikomi atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai. Nenugalima jėga, valstybės veiksmai, trečiojo asmens veiksmai, nukentėjusiojo asmens veiksmai, būtinas reikalingumas, būtinoji gintis, savigyna – yra tie pagrindai, kuriems esant asmuo gali būti visiškai arba iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės. LR CK 6.251 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę.¹⁰⁶ Tai reiškia, kad bendrovės vadovas sudarydamas sutartį su bendrove gali iš anksto susitarti dėl civilinės atsakomybės taikymo ribų ar jo paties atleidimo. Atkreiptinas dėmesys ir į LR CK 2.87 straipsnio 7 dalį, kurioje nurodomas juridinio asmens valdymo organo nario privalomas žalos atlyginimas, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Atsižvelgiant į šias teisės normas galima teigti, kad įstatymo leidėjas reglamentuoja bendrovės vadovo visišką arba dalinį atleidimą nuo civilinės atsakomybės. Tačiau toks visiškas arba dalinis atleidimas nuo civilinės atsakomybės negalimas vadovaujantis LR CK 6.252 straipsnio 1 dalies norma, kuomet civilinė atsakomybė juridiniam asmeniui kiltų dėl tyčia ar dėl didelio neatsargumo atliktų

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

veiksmų. Teismai savo praktikoje nurodo, kad „<...> nėra pagrindas atleisti atsakovą (visiškai ar iš dalies) nuo civilinės atsakomybės, kai žala kilo dėl atsakovo neteisėtų veiksmų.“¹⁰⁷ Tačiau įstatymas numato ir imperatyvias normas, kurios draudžia apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę juridinio asmens atžvilgiu. Draudžiama panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą (juridinio asmens dalykinės reputacijos atveju).¹⁰⁸ Sutiktina su G. Jakuntavičiūtės nuomone, kad LR CK 6.252 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas taikomas išimtinai tik išankstinių susitarimų dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar jos apribojimo atžvilgiu, t. y. susitarimams, sudaromiems dar prieš žalos padarymą, pavyzdžiui, kai tokia sąlyga yra įtraukiama į sutartį. Toks teiginys reiškia, kad ginčo šalys yra laisvos susitarti dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės (net kilusios dėl tyčios ar didelio neatsargumo) netaikymo ar jos apribojimo po žalos atsiradimo.¹⁰⁹

LAT formuoja praktiką, kad bendrovės vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo tyčios siekiant pažeisti kreditorių interesus ar didelio neatsargumo, reiškiančio aiškų ir nepateisinamą aplaidumą vykdant savo pareigas, o paprastas atsakovo neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei CK 6.263 straipsnio pagrindu.¹¹⁰ Jei įrodoma, kad vadovas naudojosi bendrovės turtu asmeninei naudai gauti ar pasinaudojo bendrovės galimybėmis, vadovui pereina pareiga įrodinėti, kad jo veiksmai buvo teisėti. Vadovas gali išvengti atsakomybės tik tokiu atveju, jei turi galią įrodyti, kad bendrovė buvo davusi sutikimą konkreitiems veiksams atlikti. Vadovo atsakomybę dėl lojalumo pareigos pažeidimo šalina akcininkų pritarimas tiems vadovo veiksams, kurie buvo naudingi bendrovei.¹¹¹

Kalbant apie vadovo civilinės atsakomybės netaikymo institutą, reikėtų paminėti verslo sprendimų priėmimo taisyklę, kuri gali būti vienas iš gelbėjančių faktorių sprendžiant vadovo civilinės atsakomybės klausimą. Teismų praktikoje aiškinama, kad *dalyvavimas versle yra susijęs su rizika, jog priimami sprendimai gali būti ne tik naudingi, bet ir nuostolingi. Jei įmonės valdymo organų nariai būtų asmeniškai atsakingi už kiekvieną nuostolius sukėlusį sprendimą, tai žlugdytų jų iniciatyvumą, versliškumą, ribotų veikimo laisvę greitų bei ryžtingų sprendimų reikalaujančiose situacijose, skatintų šešėlinį*

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-7-115-915/2017

¹⁰⁸ JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. *Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė*. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. 2012. p. 164

¹⁰⁹ JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. *Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė*. Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. 2012. p. 164

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-96-611-2018

vadovavimą bendrovėms. Siekiant apsaugoti įmonės valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių, taikoma verslo sprendimų priėmimo taisyklė (angl. *business judgment rule*), pagal kurią preziumuojamas šių asmenų veikimas *bona fide* geriausiai bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši prezumpcija skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus. Dėl to žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, tačiau būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų (lojalumo, sąžiningumo, protingumo ir kt.) pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės – komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą.¹¹² Galima teigti, kad minėta verslo sprendimų priėmimo taisyklė saugo įmonės vadovą nuo civilinės atsakomybės. Teismų praktikoje išaiškinta, kad verslo sprendimų priėmimo taisyklė reiškia prezumpciją, kad vadovo elgesys yra sąžiningas bendrovės atžvilgiu. Ši prezumpcija atlieka apsauginę funkciją bendrovės vadovų atžvilgiu, kuomet apsaugo juos nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo standartus. Valdymo organai priimdami verslo sprendimus negali iš anksto numatyti tų sprendimų pasiteisinimo tikimybės, nes tai priklauso nuo daugelio rinkos veiksnių, tad ir atsakomybė valdymo organams turi būti taikoma už veiksmų teisėtumą sprendimo priėmimo metu.¹¹³

Tokio pobūdžio priemonė, kaip verslo sprendimo priėmimo taisyklė, juridinio asmens valdymo organui leidžia pagrįstai priimti iš pažiūros rizikingus, tačiau atitinkančius rūpestingumo standartus sprendimus įmonei.

3.2. Vadovo atsakomybė už pavėluotai inicijuotą arba neinicijuotą bankroto procesą

Civilinė atsakomybė vadovui kyla už pavėluotai inicijuotą arba neinicijuotą bankroto procesą. Ne veltui, anksčiau šiame darbe ne vieną kartą buvo paminėtas naujasis JANĮ, kuriame buvo pakoreguotos atsakomybės normos pavėluoto bankroto inicijavimo arba neinicijavimo procese, nei tai buvo prieš tai galiojusiam ĮBĮ. JANĮ, kitaip nei iki tol galiojęs ĮBĮ, detalizuoja juridinio asmens atsakomybę. JANĮ 13 straipsnyje aiškiai nurodoma, kad neinicijuodamas juridinio asmens nemokumo proceso, vadovas nevykdydamas įstatyme nurodytų pareigų privalo atlyginti žalą.¹¹⁴ Civilinę atsakomybę bendrovės vadovui už pareigos kreiptis dėl bankroto bylos inicijavimo nevykdymo galima

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-421/2017

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, *Teisės aktų registras*, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

taikyti tik tuomet, kai yra nustatomos visos civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų bei žalos ir žinoma kaltė (apie atsakomybės sąlygas plačiau buvo kalbėta ankstesniame skyriuje). Vadovo pareigos nevykdymas kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo yra neteisėtas veiksmas, kuris įtakoja civilinės atsakomybės vadovui taikymą. Sprendžiant klausimą ar vadovas tikrai pažeidė nagrinėjamą pareigą, svarbus yra bendrovės nemokumo fakto atsiradimo momentas. Nemokumo momentas yra tarsi atskaitos taškas nuo kurio kyla bendrovės vadovo pareiga inicijuoti bankroto procesą, tačiau čia reikėtų atkreipti dėmesį ir į žalos atlyginimą. Teismai šiuo klausimu formuoja tokią praktiką: „<...> *pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo atsiradimo momento nustatymu yra tiesiogiai susijęs ir atlygintinos žalos dydis. Nuo tada, kai įmonė tampa nemoki, vadovui atsiranda prievolė inicijuoti bankroto bylą, todėl jei nuo to momento dėl vadovo neteisėtų ir kaltų veiksmų įmonės įsipareigojimai kreditoriams padidėja, šis padidėjimas yra laikytinas žala. Kaip minėta, asmuo, kuris reikalauja atlyginti žalą, privalo įrodyti, kada atsirado įmonės faktinis nemokumas, t. y. momentą, nuo kada įmonė nevykdė įsipareigojimų (nemokėjo skolų, neatliko iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršijo pusę į jos balansą įrašyto turto vertės, taip pat įrodyti jam padarytų nuostolių dydį.*“¹¹⁵

Pavėluotas kreipimasis dėl bankroto bylos iškėlimo gali pažeisti jau esamų įmonės kreditorių, tiek naujų kreditorių interesus. Taip pat, vėluojant kreiptis dėl bankroto iškėlimo galimai yra nepasinaudojama palankesnėmis bankroto bylos iškėlimo suteikiamomis sąlygomis.¹¹⁶ Vienoje naujesnių LAT nutarčių buvo sprendžiamas klausimas dėl vadovo civilinės atsakomybės vėlavimo kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo. Nutartyje nurodoma, kad bankroto administratorius pagal Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 178 straipsnio normas dėl bankroto bylos neinicijavimo turi pareigą įrodyti žalą, jos dydį ir priežastinį ryšį. Teismai nurodo, kad „<...> *atsakomybės už pavėluotą kreipimąsi dėl bankroto bylos iškėlimo atveju įmonei, taip pat kreditoriams padaryta žala laikytinas bendras išaugęs įmonės skolų dydis, kurio įmonė savo bankroto procese negali padengti kreditoriams, nepaisant to, jog skola konkrečiam kreditoriui gali būti ne tik padidėjusi, bet ir sumažėjusi. Žala kreditoriams atsiranda, nes dėl išaugusių įmonės skolų sumažėja jų galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo, t. y. jų patiriama žala yra išvestinė iš įmonės patirtos žalos.*“¹¹⁷

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014

¹¹⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-671-613/2018

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-170-219/2020

Dėl darbo įvade minėto Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymo 2 straipsnio normos apie terminuotam laikotarpiui „pristabdytą“ pareigą inicijuoti bankroto procesą, kyla įvairiausių diskusijų. Viena tokių, kad vadovai gali nebijoti kylančios atsakomybės už pavėluotą bankroto proceso iškėlimą, tačiau šioje vietoje reikėtų nepamiršti JANĮ reglamentuoto nemokumo proceso inicijavimo. Įstatyme nurodoma, kad juridinio asmens vadovas yra vienas iš pagrindinių nemokumo proceso iniciatorių ir tai yra jo pareiga, kuri niekur nedingsta. Tinkamo nemokumo proceso atveju tikėtinas ir įmonės išsaugojimas, jei to proceso metu su kreditoriais būtų sudaromas susitarimas dėl pagalbos. Minimas susitarimas dėl pagalbos yra naujovė, kuri reglamentuota JANĮ, leidžianti pasiekti taikų susitarimą ir priimti sprendimus naudingus abiem pusėms. Pažymėtina, kad pandemijos akivaizdoje daugelis pasaulio valstybių stengiasi pagelbėti su finansiniais sunkumais susidūrusiems verslams. Panašių įstatymų priimtų 2020 m. pirmojoje pusėje dėl nemokumo ir bankroto bylų inicijavimo terminų prailginimo galima rasti ir kaimyninėje Lenkijoje¹¹⁸. Minėtoje šalyje taip pat buvo priimtas panašaus turinio teisės aktas, pritaikytas pandemijos ir nepaprastosios padėties atvejui, kurio pagrindu nesilaikoma iki tol galiojusių bankroto iškėlimo terminų.

Apibendrinant, vadovas neinicijuodamas ar vėluodamas inicijuoti bankroto bylos iškėlimą susiduria su nemenkais pasekmėmis. Visų pirma vadovas turi atlyginti žalą, antra – teismas gali apriboti juridinio asmens vadovo teisę nuo 1 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu¹¹⁹, trečia – vadovo pareigos neatlikimas arba neatlikimas laiku gali būti vienas iš tyčinio bankroto požymių apie kurį pakalbėsime sekančiame poskyryje.

3.3. Vadovo atsakomybė tyčinio bankroto atveju

JANĮ įtvirtina pareigą inicijuoti bankroto procesą bendrovei esant nemokiai, ko pasekoje vadovas privalo atlyginti žalą, jei jo netinkamai vykdomos arba nevykdomos pareigos privedė prie minėto proceso. Įmonės vadovo pareiga yra laiku inicijuoti bankroto bylą, nes vadovas yra tas asmuo, kuris geriausiai žino (privalo žinoti) įmonės finansinę būklę, jos

¹¹⁸ Aid measures encompassed by the Anti-Crisis Shield acts introduced by the Polish government Report. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/sakal/Downloads/Report%20with%20aid%20measures.pdf>>, p. 10.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, Teisės aktų registras, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

galimybę vykdyti priištus finansinius įsipareigojimus suėjus jų vykdymo terminui, todėl privalo nedelsdamas veikti, jei finansinė padėtis pasikeičia taip, kad kyla įmonės nemokumo grėsmė.¹²⁰

Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos duomenimis¹²¹ 2013 m. spalio 1 d., įsigaliojus ĮBĮ pataisoms, kuriomis buvo įtvirtini požymiai nustatantys tyčinį bankrotą, ženkliai padidėjo įmonių, kurių išskelti bankrotai buvo pripažinti tyčiniiais, skaičius. Taigi teisinio reguliavimo ypatumai nulėmė patogesnę ir teisiškai lengvesnę kelią nustatant tyčinio bankroto atvejus. Vadovaujantis minėtos Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos duomenimis nuo 2017 m., kuomet tyčinių bankroto atveju buvo daugiausia t.y. 120, šis skaičius mažėja bėgant metams: 2018 m. tokių juridinių asmenų buvo 88, 2019 m. – 51, o 2020-11-20 duomenimis – 39.

Sprendžiant bankroto pripažinimo tyčiniu klausimą, svarbu nustatyti bendrovės nemokumo atsiradimo momentą,¹²² t.y. teismas turi nustatyti momentą, kada bendrovė tapo faktiškai nemoki. Teismų praktikoje išskiriamas faktinis ir teisinis įmonės nemokumas. Faktinis įmonės nemokumas nustatomas pagal byloje esančių įrodymų visumą konkrečioje byloje. Kalbant apie teisinį nemokumą, įmonės nemokumo konstatavimui nebūtinai bankroto iškėlimas, nes bankroto bylos iškėlimas, esant ekonominio nemokumo padėčiai, yra teisinis nemokumo būklės pripažinimas ir atitinkamų procedūrų vydyimas. Nemokumas nustatomas įvertinus įmonės atsiskaitymų vykdymą ir jos balanse nurodytą turto bei įsipareigojimų santykį. Jeigu asmuo neatsiskaito su kreditoriais arba neturi turto, kurio verte pakankamai būtų padengtas įsipareigojimų vykdymas, tai jo ekonominė padėtis gali būti vertinama kaip nemokumas.¹²³

JANĮ 70 straipsnyje nurodoma, kad teismas gali pripažinti bankrotą tyčiniu, jei yra nustatoma, kad juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningai blogo jo valdymo ir juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad tokių sandorių sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus.¹²⁴ To paties straipsnio 2 dalyje nurodomi požymiai į kuriuos gali atsižvelgti teismas priimdamas nutartį dėl tyčinio bankroto. *Pirma*, juridiniam asmeniui sudaryti nuostolingi ar ekonomiškai nenaudingi sandoriai arba sprendimai. *Antra*, dėl juridinio asmens turto: pardavimo mažesne nei rinkos kaina, neatlyginto perleidimo, atidėto atsiskaitymo juridiniam asmeniui

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-378/2017

¹²¹ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. *Tyčiniai bankrotai Lietuvoje* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/>>

¹²² Panevėžio apygardos teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-229-544/2020

¹²³ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-61-330/2019

¹²⁴ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, *Teisės aktų registras*, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

ekonomiškai nenaudingam laikotarpiui ar su juridiniu asmeniu atsiskaityta veiklos nevykdančio juridinio asmens akcijomis. *Trečia*, apribotos arba panaikintos kreditorių galimybės nukreipti išieškojimą į juridinio asmens skolininko turtą. *Ketvirta*, buhalterinė apskaita buvo tvarkoma apgaulingai ar aplaidžiai. *Penkta*, veikla ir (ar) turtas buvo perkelti į kitą juridinį asmenį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad naujajame JANĮ nebėra atskirai išskiriamų prezumpcijų tyčinio bankroto nustatymui, kaip tai buvo nurodoma ĮBĮ. Iki 2020 m. sausio 1 d. galiojusiame ĮBĮ 20 straipsnio 3 d. buvo nurodyta, kad preziumuojama, kad bankrotas buvo tyčinis, jeigu: 1) *veikla ir turtas buvo perkelti į kitą įmonę, įmonę reorganizavus arba įmonės dalį atskyrus, kai veiklą vykdo ir finansinius įsipareigojimus prisiima turto nevaldanti įmonė, kita veikianti ar naujai įsteigta įmonė perėmė įmonės nebaigtas vykdyti sutartis ir (arba) reikalavimo teises ir į šią įmonę perėjo dirbti darbuotojai ir (arba) vadovai ir (arba) su jais susiję asmenys; 2) atsiskaitymai iki bankroto bylos iškelimo buvo vykdomi pažeidžiant Civilinio kodekso 6.9301 straipsnyje nustatytą atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą ir nebuvo vykdomas šio ar kitų įstatymų reikalavimas dėl privalomo įmonės bankroto bylos inicijavimo, kai įmonės darbuotojui (darbuotojams) ilgiau kaip 3 mėnesius iš eilės nemokamas darbo užmokestis ir kitos su darbo santykiais susijusios išmokos.*¹²⁵ Priėmus naująjį JANĮ šios prezumpcijos buvo įtrauktos į požymius, kuriais vadovaujantis yra nustatomas tyčinio bankroto faktas. Pažymėtina, kad sprendžiant klausimą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, teismas nėra įpareigotas nustatyti įstatyme nurodytų tyčinio bankroto požymių, kaip ir nėra įpareigotas nustatyti konkretaus atlikto veiksmo ar sandorio, kurie lėmė įmonės nemokumą. LAT praktikoje nurodoma, kad teismas pripažindamas bankrotą tyčiniu vertina įmonės veiklos visumą ir daro išvadą, kad bankroto buvo siekiama kryptingai. Taip pat, atkreipiamas dėmesys, kad tyčiniu bankrotu laikomi ne tik tie atvejai, kuomet įmonė tyčia yra privedama prie bankroto, tačiau ir tada, kai faktiškai nemokioje įmonėje tyčiniaus veiksmas iš esmės pabloginama įmonės turtinė padėtis.¹²⁶ „*Jei įmonės turtinė padėtis jau buvo sunki iki veiksmų, lėmusių tyčinio bankroto pripažinimą, atlikimo, dalis nepatenkintų kreditorių reikalavimų gali būti priežastiniu ryšiu nesusiję su tyčiniu bankrotu – šie reikalavimai liktų nepatenkinti, nepriklausomai nuo to, ar būtų atlikti tyčinį bankrotą lėmę veiksmai.*“¹²⁷ Šioje vietoje susiduriame su skambų pavadinimą turinčiu ir užsienio valstybėse taikomu sukčiavimo modeliu - fenikso sindromu. „*Fenikso sindromas*“ – *paplitęs sukčiavimo modelis, kai įsiskolinusi bendrovė prieš nutraukdama veiklą sudaro turto pardavimo*

¹²⁵ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456-378/2018

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456-378/2018

*sandorius, veikla ir turtas būna perkeliama į kitas įmones, nemokami su sandoriais susiję mokesčiai į valstybės biudžetą, o turtą nupirkusi įmonė neteisėtai kreipiasi į Valstybinę mokesčių inspekciją dėl pridėtinės vertės mokesčio sugrąžinimo.*¹²⁸

Įmonės bankrotas pripažįstamas tyčiniu, jeigu yra nustatomi požymiai, kurie rodo, kad įmonė prie bankroto buvo privesta tyčia, t.y. kad bankrotą nulėmė ne verslo nesėkmė, o tyčiniai įmonės valdymo organų veiksmai, siekiant išvengti įsipareigojimų kreditoriams vykdymo.¹²⁹ Pripažįstama, kad juridinio asmens tyčinio bankroto pripažinimas turi išskirtinę reikšmę juridinio asmens vadovo civilinei atsakomybei atsirasti būtinų sąlygų įrodinėjimo ir nustatymo kontekste. Visų pirma asmeniui, reikalaujančiam žalos, nereikia įrodinėti vadovo neteisėtų veiksmų, nes faktinės aplinkybės tokiu atveju yra laikytini prejudicininiais faktais. Tai reiškia, kad civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo tyčinio bankroto atveju vadovo neteisėti veiksmai nekvestionuojami. O visų antra asmeniui, kuris reikalauja žalos atlyginimo dėl tyčinio bankroto, nereikia įrodinėti žalos, priežastinio neteisėtų veiksmų ir žalos ryšio, nes šių sąlygų egzistavimas preziumuojamas.¹³⁰

Inicijuojama bankroto procedūra turi būti pradėdama tik toms įmonėms, kurios teismui išanalizavus visas aplinkybes, nekelia abejonių dėl tokios procedūros taikymo t.y. kuomet teisiškai aišku, kad įmonė yra nemoki, o ne tik imituoja nemokumą. Atsižvelgiant į tai, juridinio asmens vadovui tenka pareiga įrodinėti civilinės atsakomybės sąlygų neegzistavimo faktą t.y. neegzistuoja žala bei priežastinis neteisėtų veiksmų ir žalos ryšys.¹³¹ Taip pat, svarbu paminėti, kad pati tyčinio bankroto sąvoka suponuoja, kad juridinis asmuo prie bankroto privestas tik tyčiniaisiais veiksmais, o tai reiškia, kad nustačius bankrotą tyčiniu, laikytina, kad kartu su neteisėtais veiksmais yra nustatoma ir juridinio asmens vadovo kaltė. Visais atvejais, vadovas, pripažintas kaltu dėl tyčinio bankroto, gali neigti ir skųsti teismo sprendimą, tačiau įrodinėjimo našta pereina jam pačiam, vadovas turi įrodyti, kad jo veiksmai nėra žalos atsiradimo pagrindas.

Tuo pačiu reikėtų atkreipti dėmesį į atvejus, kuomet įmonė prie bankroto yra privedama ankstesnių vadovų tyčiniaisiais veiksmais, kurie ir lėmė žalos įmonei padarymą. Todėl labai svarbu esamojo vadovo veiksmai bankroto atveju, kadangi neišvengiamai galima susidurti su situacijomis, kuomet nesikreipimas laiku dėl bankroto iškelimo, nevykdomos su įmone susijusios pareigos (turto apskaita, neužtikrinta turto ir dokumentų apsauga ir pan.) nulemia, *kai nebegalima išsiaiškinti tikrosios finansinės padėties, turto, įmonės nemokumo atsiradimo momento, konkrečių atsakovų veiksmų, lėmusių įmonei ir*

¹²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1623-798/2017

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-341-796/2019

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-341-796/2019

kreditoriams žala.¹³² Tokiais atvejais, kai dėl vadovų kaltės t.y. netinkamai tvarkant finansinius bendrovės dokumentus, juos praradus, neteikiant finansinių atskaitomybės ataskaitų ir kt. negalima nustatyti, kurie kreditorių reikalavimai atsirado, padidėjo, kurio iš vadovų valdymo laikotarpiu, solidarioji atsakomybė tokiems vadovams yra preziumuojama vadovaujantis LR CK 6.279 straipsnio 4 dalimi.¹³³ Tokiu atveju žala yra priteisiama iš tiek vadovų, kiek jų yra atsakovais teisme. Vadovo pareigų užėmimas skirtingais laikotarpiais, nešalina atsakomybės solidarumo, nes prievolė atlyginti padarytą žalą kyla solidariai, o priešastinis ryšys tarp žalą padariusių asmenų veiksmų ir žalos preziumuojamas. Taigi šiems asmenims ir tenka pareiga paneigti šią prezumpciją.¹³⁴

*Anot teismų suformuluotos praktikos, įmonės tyčiniu bankrotu pripažintini visi atvejai, kai dėl įmonės valdymo organų sąmoningų sprendimų įmonės turtas yra perleidžiamas, iššvaistomas, sunaikinamas ar sugadinamas, jei dėl tokių veiksmų įmonė gauna žymiai mažesnę naudą, nei yra to turto reali rinkos vertė, ir tokių veiksmų padariniu tampa įmonės nemokumas. Įmonės tyčiniu bankrotu laikytini ir įvardyti įmonės valdymo organų veiksmai įmonei esant faktiškai nemokiai, dar labiau pabloginantys įmonės turtinę padėtį, jei dėl tokių veiksmų, t. y. finansiškai nepagrįstų (nuostolingų) sandorių arba papildomų įsipareigojimų prisiėmimo, siekiama išvengti atsiskaitymo su kreditoriais.*¹³⁵

Tyčinis bankrotas – tai įmonės privedimas prie bankroto tyčia.¹³⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nagrinėjant tyčinio bankroto instituto sampratą būtina atkreipti dėmesį ir į baudžiamosios atsakomybės galimą taikymą, o tokiu atveju būtų aktualūs Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) 208 ir 209 straipsniai. LR BK 208 straipsnyje nurodoma skolininko nesąžiningumas, o LR BK 209 straipsnyje apibrėžiamas nusikalstamas bankrotas - sąmoningai blogas įmonės valdymas lemiantis bankrotą ir to pasekmė – didelė turtinė žala kreditoriams. Realiai vienintelis skirtumas tarp tyčinio bankroto civilinėje teisėje ir nusikalstamo bankroto baudžiamojoje teisėje yra žala kreditoriams, kuri nustatant nusikalstamą bankrotą turi būti ne mažesnė nei 150 BSI (bazinės socialinės išmokos). Šioje vietoje būtų prasminga paliesti civilinės ir baudžiamosios atsakomybių santykį tyčinio bankroto atveju. Teismai formuoja praktiką, kad teismui priėmus nutartį dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, ne tik atsiranda įpareigojimai nemokumo administratoriui atlikti JANĮ 72 straipsnyje numatytus įpareigojimus, tačiau tuo pačiu metu vadovaujamosi ir LR CPK 300 straipsnio 1 dalies norma. Pastarasis LR CPK

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-125-687/2019

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-125-687/2019

¹³⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1623-798/2017

¹³⁶ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, Valstybės žinios, 2001-04-11, Nr. 31-1010

straipsnis nurodo, jog paaiškėjus, kad byloje dalyvaujančio asmens arba kito asmens veiksmai ar neveikimas turi nusikalstamos veikos požymių, teismas apie tai praneša prokurorui.¹³⁷ Manytina, kad tokia taikytina praktika gali būti vertinama teigiamai, nes tokiu būdu ikiteisminio tyrimo institucijos gali identifikuoti nusikalstamus veiksmus taip pripažįstant apie galimai atliktą nusikalstamą veiką. Gavę pranešimą apie byloje dalyvaujančio asmens atliktus veiksmus, kurie galimai turi nusikalstamos veikos požymių, ikiteisminio tyrimo institucijos atlieka tyrimą ir sprendžiamas klausimas dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo ir tyčinio bankroto pripažinimo nusikalstamu. Pažymėtina, kad įsigaliojus naujai įstatymo redakcijai JANĮ buvo papildytas 70 straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodoma, kad teismas pripažinęs bankrotą tyčiniu, toje pačioje nutartyje nurodo asmenis, kurių veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą. Tuo tarpu galiojės ĮBĮ, reglamentuodamas tyčinį bankroto pripažinimą, neįpareigojo įvardinti atsakingo asmens. Teismai nagrinėdami tyčinio bankroto galimus atvejus analizuoja bendrovės valdymo organų ir kitų narių veiksmus bei įvairius įmonės veiklos epizodus. Klausimas kyla, kaip reikėtų vertinti naujajame įstatyme įstatymo leidėjo apibrėžtą reikalavimą, nurodyti asmenis, kurie gali būti atsakingi už tyčinio bankroto sukėlimą? Samprotaujant, kokią viziją įstatymo leidėjęs turėjo įstatyme apibrėždamas reikalavimą dėl konkretaus asmens įvardijimo nutartyje, peršasi nuomonė, kad tai galimai galėtų būti minimali pagalba atliekant ikiteisminį tyrimą t.y. į kokį subjektą turėtų būti labiausiai koncentruojamas dėmesys. Tačiau ar tai reiškia, kad nurodytas asmuo yra pripažįstamas kaltu? Tikrai ne. Reikėtų nepamiršti įrodinėjimo standarto svarbos šiuo aspektu. Baudžiamajame procese dėl nekaltumo prezumpcijos yra taikomas griežtesnis įrodinėjimo standartas, nei tuo tarpu civiliniame procese, kuriame vadovaujamosi įstatyme apibrėžtomis prezumpcijomis numatytomis JANĮ 70 straipsnio 2 dalyje. Tai reiškia, kad net konkretaus asmens nurodymas nutartyje nepanaikina ikiteisminio tyrimo būtinimo nagrinėjant baudžiamosios atsakomybės klausimą, nes vieno proceso rezultatas neturi įtakos kitam. Šiuo klausimu reikalingas įstatymo leidėjo patikslinimas ir/arba teismų praktikoje formuojamos nuomonės konkrečiu atveju.

Taigi, reziumuojant galima teigti, kad savalaikis bankroto bylos neiškėlimas nėra vertinamas kaip vienas iš tyčinio bankroto sąlygų, tačiau tai galėtų būti signalas, kuris tarsi įspėtų apie galimai numanoma tyčios situaciją. Tyčinis bankrotas laikomas tuomet, kai vadovas tyčiniaus veiksmis bando išvengti įsipreigojimų kreditoriams. Taip pat, reikalingas ilgesnis laiko tarpas teismų praktikai susiformuoti dėl JANĮ 70 straipsnio 3

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340

dalies aiškinimo, kadangi šiuo metu neaiškus šio įstatymo normos praktiškumas teismo procese. Be to, siūlytina atsižvelgti į ilgą ir ne itin efektyvų civilinio ir baudžiamojo proceso sąveiką, kuomet civilinio proceso tvarka jau pripažinti tyčiniai atsakingų asmenų veiksmai iš naujo yra tiriami atliekant ikiteisminį tyrimą.¹³⁸

3.4. Esminiai pakeitimai bankroto procese po 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo

Naujasis JANĮ apjungia iki 2020 m. sausio 1 d. galiojusius ĮBĮ ir RĮ. Viena iš pagrindinių naujojo įstatymo paskirčių apjungti iki tol galiojusį reglamentavimą išskiriant esminius pakeitimus. Darbo autoriaus nuomone, įstatymo leidėjas priėmė racionalų sprendimą viename įstatyme sujungti bankroto ir restruktūrizacijos proceso reglamentavimus. Naujuoju JANĮ tikimasi, kad subjektai atsisakys drąstiškų sprendimų, kurie susiję su bendrovių bankrotu ar jų likvidavimu, o labiau pasinaudos restruktūrizavimo galimybe. Nuo JANĮ įstatymo įsigaliojimo Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos ministerijos duomenimis per 2020 m. I pusmetį pradėti 15 restruktūrizavimo procesų, 11,8 proc. mažiau nei atitinkamu 2019 m. laikotarpiu (17 procesai). Tuo tarpu, bankroto procesų skaičius mažėjo 42,4 proc. palyginus 2020 m. I pusmetį su 2019 m. atitinkamu laikotarpiu.¹³⁹ Pagal pateiktus 2020 m. I pusmečio duomenis matyti, kad kol kas JANĮ ir jo norima restruktūrizavimo paskirtis yra galimai įtakojama COVID-19 pandemijos bei anksčiau minėto Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio JANĮ taikymui įstatymo, kuris pristabdo bendrovių veiklas ne tik nuo bankroto bylos iškėlimo, tačiau ir nuo restruktūrizavimo proceso.

Esminiai pakeitimai įsigaliojus naujam JANĮ:

- **Nemokumo samprata.** Naujajame įstatyme aiškiai išskiriami du susisteminti nemokumo kriterijai t.y. negalėjimas laiku vykdyti turtinių prievolių bei įsipareigojimai viršijantys juridinio asmens turto vertę. Iki tol galiojusiame ĮBĮ, nemokumas buvo apibrėžiamas kaip įmonės įsipareigojimų nevykdymas ir pradelsti įmonės įsipareigojimai viršijantys pusę į balansą įrašyto turto vertės. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pasikeitus

¹³⁸ MILINIS, A., STRIKULYS, N., Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika. Jusrisprudencija. 2016, 23(2), p. 41.

¹³⁹ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-07-31Nemokumo-APZVALGA2020-I-pusm.pdf>>, p.1,9.

nemokumo reglamentavimui, o būtent negalėjimas **laiku** vykdyti turtinių įsipareigojimų, net ir smulkaus masto turtinių prievolių nevykdymas suteiks galimybę pradėti nemokumo procesą neatsižvelgiant į juridinio asmens finansinę padėtį.

- **Restruktūrizacija.** JANĮ nuo šiol suteikia teisę kreditoriui inicijuoti restruktūrizavimo procesą ir kreiptis dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo į teismą, jei „<...> jo reikalavimai juridiniam asmeniui, kurie yra pradelsti, viršija 10 Vyriausybės patvirtintų minimaliųjų mėnesinių algų dydį.“¹⁴⁰ Be kita ko, svarbus pakeitimas naujajame įstatyme yra dėl bankroto proceso perėjimo į restruktūrizacijos procesą, ko iki šiol teisiniame reglamentavime nebuvo numatyta. Tai reiškia, kad patvirtinus restruktūrizavimo planą vietoje bankroto gali būti inicijuotas restruktūrizavimo procesas. O tai iš esmės yra įmonės gyvybingumo išsaugojimas, jei laiku pritaikytos priemonės leidžia įveikti finansinius sunkumus ir išvengti bankroto proceso.

- **Kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė.** Nagrinėjant kone svarbiausią klausimą bankroto bylų kontekste t.y. kreditorių interesų arba iškeltų reikalavimų tenkinimą, būtina paminėti, kad naujajame įstatyme mažinamas kreditorių reikalavimų tenkinimo eilių skaičius nuo trijų iki dviejų. Naujasis JANĮ į kreditorių tenkinimo eilės sąrašą nebeįtraukė pirmojoje eilėje figuravusių reikalavimų atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nuo nelaimingo atsitikimo darbe, taip pat fizinių ir juridinių asmenų reikalavimų apmokėti už perdirbtą supirktą žemės ūkio produkciją.¹⁴¹ Be to, atkreiptinas dėmesys, kad kreditorių reikalavimų tenkinimasas eilėse užėmė garbingą pirmąją prizinę vietą ir į šalį pastūmė darbuotojų reikalavimus. Ar toks įstatyme sudėliotas eiliškumas, bus taikomas proporcingai ar eilės tvarka, kol kas nežinoma, tačiau darbo autoriaus nuomone, tikslingiausias tokios įstatymo normos taikymas būtų – proporcingai numatytiems subjektams reikalavimų tenkinimo eilėje, kadangi svarbumo prasme nebūtų teisinga išskirti kreditorius tai ar darbuotojas.

- **Tyčinis bankrotas.** Analizuojant naująjį JANĮ su šiuo metu nebegaliojančiu ĮBĮ pastebima, kad JANĮ plačiau apibrėžia tyčinio bankroto sąvoką, taip pat atskirai išskiriami požymiai, kuriais teismas turi vadovautis priimdamas nutartį dėl tyčinio bankroto. Pagirtinas dalykas, kad viename teisės akte galima rasti teisės normas, kurios apibrėžia ne tik sąvoką, bet ir bankroto pripažinimo tyčiniu tvarką, sandorių ginčijimą tyčinio bankroto atveju ir kt..

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, *Teisės aktų registras*, 2019-06-13, Nr. XIII-2221

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010

Esminių pakeitimų naujajame įstatyme pagrindas – kuo daugiau dėmesio atkreipti į įmonės išsaugojimą ir tik paskutiniu atveju pradėti bankroto procesą. Šiek tiek gaila, kad tokio turinio įstatymas yra priimtas gerokai vėliau nei pavyzdžiui kaimyninėje Lenkijoje, kur dar 2003 m. buvo priimtas Lenkijos bankroto ir restruktūrizavimo įstatymas, kurio paskirtis, ne tik nesugebančio vykdyti įsipareigojimus juridinio asmens eliminavimas iš rinkos, bet ir paieškos būdų, kaip išsaugoti rinkos dar gyvybingą, tačiau patiriantį laikinus finansinius sunkumus, juridinį asmenį.¹⁴²

Kaip naujasis JANĮ bus tikslingai ir/ar sėkmingai įgyvendintas bus galima pasakyti praėjus šiek tiek daugiau laiko nuo jo priėmimo.

¹⁴² Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Bankroto administratoriaus skyrimo praktika baltijos šalyse. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. lapkričio 20.]. Prieiga per internetą: < <http://www.bankrotodep.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/Kita-bankroto-ir-restruktizavimo-proces-analiz/Bankroto-administratoriai-Baltijos-alysepatvirtinta.pdf>>.

IŠVADOS

1. Vadovo atsakomybės dualizmo problema bankroto atveju aiškinama atsižvelgiant į subjekto vykdomų pareigų pobūdį. Pagrindinis atsakomybės atribojimo kriterijus – vadovo pareigų pobūdis, kuris negali būti keičiamas darbo sutartimi, todėl vadovui bankroto atveju yra taikoma civilinė atsakomybė.
2. Kitų juridinio asmens valdymo organų priimtų sprendimų perdavimas vykdyti vadovui, dėl jo fiduciarinių pareigų pobūdžio, neatleidžia jo nuo civilinės atsakomybės.
3. Nuo neteisėtų veiksmų rūšies priklauso kaltės rūšys, kurios nagrinėjamos temos kontekste gali būti – tyčia, didelis neatsargumas ir paprastas neatsargumas.
4. Verslo sprendimo vertinimo taisyklė prilyginama teisinei prezumpcijai, kuria patvirtinama, kad vadovo elgesys ir jo priimti sprendimai yra sąžiningi bendrovės atžvilgiu.
5. Žalos dydis gali būti lygus patvirtintų reikalavimų sumai, daliai kreditų reikalavimų arba mažesnis už nepadengtų skolų dydį.
6. Sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens valdymo organų atsakomybės atribojimo, būtina atsižvelgti į papildomai jų teises ir pareigas reglamentuojančių teisės aktų, įstatymų, įstatų normas, apibrėžiančias valdymo organų kompetencijas. Tam tikrais atvejais, kai kyla problema atribojant atsakovų atsakomybę teismai turėtų daugiau dėmesio skirti priežastinio ryšio tarp kiekvieno iš atsakovo atliktų veiksmų ir dėl tų veiksmų kilusios žalos atribojimui, o ne preziumuoti solidariosios atsakomybės taikymą perkeliant įrodinėjimo našta atsakovui.
7. Naujasis JANĮ paskatins juridinius asmens vietoje bankroto bylos iškėlimo siekti restruktūrizavimo proceso.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262
- 2) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Justitia. Vilnius. 2003.
- 3) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, Teisės aktų registras, 2019-06-13, Nr. XIII-2221
- 4) Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio
- 5) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo taikymui įstatymas. Teisės aktų registras, 2020-04-21, Nr. XIII-2861

2. Specialioji literatūra

- 6) Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. Įmonių vadovų atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
- 7) Didžiulis, L., Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. Vilnius: Teisė, 2014.
- 8) Jakuntavičiūtė, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? Socialinių mokslų studijos, 2011, 3 (4).
- 9) Jakuntavičiūtė, G. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. 2012.
- 10) Jakuntavičiūtė, G. Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga. Socialinių mokslų studijos. Vilnius. 2012,4(4).
- 11) Mikelėnas, V., *et al.* *Civilinė teisė*. Kaunas: VIJUSTA, 1998.
- 12) Milinis, A., Strikulyš N., Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2016, 23(2), p. 41.
- 13) Selelionytė-Drukteinienė, S., Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę:solidarioji ar dalinė atsakomybė? *Jurisprudencija*. 2010,3(121).

3. Teismų praktika

- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335/2009
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009.
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/200
- 18) Lietuvos kasacinio teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-427/2013
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-699/2013
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-83/2014
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014 (S)
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-152-686/2015

- 31) Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-665-969/2015
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50-695/2016
- 36) Kauno apygardos teismas 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr.2-339-264/2016
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-341-796/2019
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-378/2017
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-421/2017
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-7-115-915/2017
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-265-611/2017
- 42) Lietuvos Aukščiausioji Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296-611/2017
- 43) Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1623-798/2017
- 44) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017
- 45) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018
- 46) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-105-421/2018
- 47) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/201

- 48) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-86-969/2018
- 48) Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. kovo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-671-613/2018
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-96-611-2018
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126-313/2018
- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-190-248/2018
- 53) Vilniaus miesto apylinkės teismas 2018 m. birželio 12 d. sprendimas už akių civilinėje byloje Nr. 2-14454-934/2018
- 54) Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-477-248/2018
- 55) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456-378/2018
- 56) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463-313/2018
- 57) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-526-219/2018
- 58) Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-61-330/2019
- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-125-687/2019
- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-164-1075/2019
- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-312-790/2019
- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-341-796/2019
- 63) Vilniaus miesto apylinkės teismas 2019 m. rugpjūčio 23 d. sprendimas už akių civilinėje byloje E2-14586-918/2019
- 64) Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. spalio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-22166-1014/2019

65) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-320-916/2019

66) Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.E2A-97-1120/2020

67) Panevėžio apygardos teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-229-544/2020

68) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr.e3K-3-159-421/2020

69) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-170-219/2020

3.1. Teismų apžvalgos

70) 2016-11-23 Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. Teismų praktika 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.] Prieiga per internetą < <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-byly-apzvalgos/67>>.

71) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

4.2. Interaktyvi medžiaga

72) Bankrutuojančių bei bankrutavusių įmonių, kuriose bankrotas pripažintas tyčiniu, sąrašas. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Tyčiniai bankrotai Lietuvoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/>>.

73) 2019-06 Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Bankroto administratoriaus skyrimo praktika baltijos šalyse. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. lapkričio 20.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bankrotodep.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/Kita-bankroto-ir-restrukrizavimo-proces-analiz/Bankroto-administratoriai-Baltijos-alysepatvirtinta.pdf>>.

74) 2020-04-24 Aid measures encompassed by the Anti-Crisis Shield acts introduced by the Polish government Report. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/sakal/Downloads/Report%20with%20aid%20measures.pdf>>.

- 75) 2020-04-27 Quick Guides to Directors' Duties Across Europe. Overview of Considerations for Directors When a Company Is in Financial Difficulty [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.squirepattonboggs.com/-/media/files/insights/publications/2020/04/quick-guides-to-directors-duties-across-europe-overview-of-considerations-for-directors-when-a-company-is-in-financial-difficulty/quick-guides-to-directors-duties-across-europe.pdf>>.
- 76) 2020-07 Directors' duties and liabilities in financial distress during Covid-19. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/sakal/Downloads/Directors%20duties%20and%20liabilities%20in%20financial%20distress%20during%20Covid%2019.pdf>> .
- 77) 2020-07-31 Juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2020 m. sausio-birželio mėn. apžvalga. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2020-07-31Nemokumo-APZVALGA2020-I-pusm.pdf>>.

4.3. Netekę galios teisės aktai

- 78) Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, Valstybės žinios, 2001-04-11, Nr. 31-1010

SANTRAUKA

MAGISTRO DARBAS

VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ BENDROVĖS BANKROTO ATVEJU

Žygimantas Šimaitis

Vadovaujantis teisinės literatūros šaltiniais, straipsniai bei nacionalinėje teismų praktikoje pateiktais išaiškinimais, šiame magistro darbe analizuojama bendrovės vadovo civilinė atsakomybė bankroto atveju. Vadovas, kaip specialusis juridinio valdymo organas dėl fiduciarinių pareigų pobūdžio patenka po padidinamuoju stiklu. Darbe analizuojamos bendrovės vadovo ir civilinės atsakomybės sąvokos, nemažas dėmesys skiriamas atsakomybės atirbojimo klausimams spręsti pradodant nuo atsakomybės dualizmo problemos iki juridinio asmens subjektų ir valdymo organų atsakomybės atirbojimo. Epizodiškai nagrinėtos civilinės atsakomybės kilimo sąlygos. Darbe atkreipiamas dėmesys į naujausią teisinį reguliavimą, kuris apima bankroto procesą. Paskutiniuoju darbo dalyje nagrinėjas tyčinis bankroto ir civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo jos pagrindai.

SUMMARY

MASTER'S THESIS

THE CIVIL LIABILITY OF THE MANAGER IN IN CASE OF COMPANY BANKRUPTCY

Žygimantas Šimaitis

Based on the sources of legal literature, articles and explanations provided in the national case law, this master's thesis analyzes the civil liability of the company's manager in the event of bankruptcy. The head, as a special legal governing body, falls under the magnifying glass due to the nature of the fiduciary duties. The paper analyzes the concepts of company manager and civil liability, a lot of attention is paid to the issues of liability delimitation, starting from the problem of duality of liability to the delimitation of liability of legal entity entities and management bodies. The conditions for the occurrence of civil liability were examined episodically. The paper draws attention to the latest legal regulation, which includes the bankruptcy process. The last part of the paper deals with intentional bankruptcy and the grounds for non-application and exemption from civil liability.